

“SE RAUHOTTI MUA, ET SE YMMÄRSI MUA”

Romanivanhempien kokemuksia perheen ja päiväkodin
varhaiskasvattajien välisestä vuorovaikutuksesta

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
29.10.2010

Petra Mallinen
Minna Nivalainen

Koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma	Sosionomi (AMK)	
Tekijä/Tekijät		
Petra Mallinen ja Minna Nivalainen		
Työn nimi		
"Se rauhotti mua, et se ymmärsi mua" — Romanivanhempien kokemuksia perheen ja päiväkodin varhaiskasvattajien välisestä vuorovaikutuksesta		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Syksy 2010	50 + 2 liitettä
TIIVISTELMÄ		
Tarkastelemme opinnäytetyössämme romanivanhempien kokemuksia vuorovaikutuksesta päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa. Opinnäytetyömme tarkoituksena on lisätä omia sekä muiden varhaiskasvatuksen parissa työskentelevien valmiuksia tehdä yhteistyötä romaniperheiden kanssa. Tarkoituksenamme on tuoda romanivanhempien ääni kuuluviin. Teimme opinnäytetyön yhteistyössä kahden Metropolia Ammattikorkeakoulun opiskelijan kanssa, jotka tutkivat omassa opinnäytetyössään päiväkodin varhaiskasvattajien kokemuksia romanivanhempien kanssa toimimisesta. Yhteinen pohdinta antaa laajemman kuvan ilmiöstä ja lisää töidemme hyödynnettävyyttä käytännössä. Teimme yhteistyötä myös Romano Missio ry:n sekä Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän kanssa. Käytimme opinnäytetyössämme laadullista tutkimusotetta ja aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua. Toteutimme yhteensä viisi haastattelua, joihin osallistui viisi romaniäitiä ja yksi romani-isä. Haastattelut toteutettiin vuoden 2010 touko- ja kesäkuun aikana. Haastattelujen teemoja olivat romanikulttuuri, vuorovaikutus, kasvatusta sekä kehittäminen. Käytimme analyysimenetelmänä teemoittelua ja hyödynsimme analyysissä Kaarina Mönkkösen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja. Suuri osa havainnoista sijoittui Mönkkösen mallin viidestä tasosta kahdelle ylimmälle eli yhteistyöhön ja yhteistoiminnallisuuteen. Tuloksista käy ilmi, että mahdollisuus dialogisen suhteen toimimiselle on olemassa. Romanivanhemmat kokivat heidän toiveensa otettavan pääosin huomioon sekä vuorovaikutuksen olevan hyvää ja toimivaa. Osa perheistä halusi, että tietyt kulttuuriset asiat huomioidaan päiväkodin arjessa. Toiset perheistä eivät halunneet lasta kohdeltavan arjessa millään tavalla erityisesti. Perheiden yksilöllinen huomioiminen oli kuitenkin keskeisin vanhempien esittämistä toiveista. Päiväkodin varhaiskasvattajien ja romanivanhempien haastatteluista saatujen tulosten yhteinen pohdinta nostaa esiin uusia näkökulmia aineistosta. Kokemuksissa ilmenee sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia. Tuloksista käy ilmi molempien osapuolien tyytyväisyys vuorovaikutukseen, mutta varhaiskasvattajien kulttuurintuntemuksen lisääminen nähtiin joka tapauksessa tärkeäksi. Molemmissa opinnäytetyöissä korostui vuorovaikutuksen tärkeys romanivanhemmille, jotka korostivat asian merkitystä etenkin päivähoidon aloitusvaiheessa.		
Avainsanat		
romanikulttuuri, varhaiskasvatus, vuorovaikutus, dialogisuus		

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Petra Mallinen and Minna Nivalainen		
Title		
"It calmed me that she understood me" — Romany Parents' Experiences about Interaction between Parents and Educators in Kindergarten		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Autumn 2010	50 + 2 appendices
ABSTRACT The purpose of this study was to explore Romany parents' experiences about interaction between parents and educators in day care. Our aim was to improve our and the educators' competence to work with Romany families. Another goal was to hear Romany parents' opinions about the subject. The project was carried out in cooperation with two peer students, who studied educators' experiences about interaction with Romany parents. The results were discussed and partly analysed together in order to obtain a broader view about the topic and to increase the usability of our studies. We also cooperated with Romano Missio Association and Romany Education Team of the Finnish National Board of Education. A qualitative method was used as a basis for the study and the data was collected in five theme interviews during May and June 2010. We interviewed five Romany mothers and one father. The themes of the interview were Romany culture, interaction, upbringing and development. In the results section the data was broken into four themes and thereafter analysed. Kaarina Mönkkönen's five-step theory about social interaction levels was utilised when drawing conclusions. The results showed that there was potential for dialogical interaction, as the majority of the observations were placed on the two highest levels of social interaction. The Romany parents experienced that their aspirations as well acknowledged. Furthermore, they considered the interaction to be good and functional. Some families expected the cultural aspects to be taken into account while the others hoped for uniform treatment. However, taking the families' individual needs into consideration was deemed pivotal by all families. Observation of the two collateral studies opened new perspectives to the material. There were similarities but also differences among the experiences of the interviewees. The results showed a common satisfaction with interaction, yet increasing the knowledge of Romany culture among the educators was considered important. Both studies highlighted the significance of interaction to the roma parents, who emphasized its importance specifically in the start of day care.		
Keywords		
Romany culture, early childhood education, interaction, dialogical interaction		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ROMANIKULTTUURI	3
2.1	Romanien historiaa	3
2.2	Romanit nykypäivänä	5
2.3	Romanien syrjintä	5
2.4	Romanilapsi	6
2.5	Romaniperheet päivähoiton asiakkaina	7
2.7	Lapsen kohtaaminen	10
3	DIALOGISUUS VUOROVAIKUTUKSEN ORIENTAATIONA	11
3.1	Dialogisuuden määrittely	12
3.2	Sosiaalisen vuorovaikutuksen tasot Mönkkösen mukaan	14
3.2.1	Tilanteessa olo	15
3.2.2	Sosiaalinen vaikuttaminen	16
3.2.3	Pelisuhte	16
3.2.4	Yhteistyösuhde	17
3.2.5	Yhteistoiminnallisuus	17
4	TUTKIMUSASETELMA JA TOTEUTUS	18
4.1	Kohderyhmä	19
4.2	Tutkimusmenetelmä	20
4.3	Aineiston hankinta	20
5	TUTKIMUSTULOKSET	23
5.1	Haastateltavien taustatiedot	23
5.2	Kulttuuri	25
5.2.1	Kokemuksia kulttuurin huomioimisesta	25
5.2.2	Toiveita kulttuurin huomioimisesta	26
5.2.3	Kulttuuriin liittyvien toiveiden huomioiminen	28
5.2.4	Päiväkodin varhaiskasvattajien tiedot romanikulttuurista	29
5.3	Vuorovaikutus	30
5.3.1	Vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteistyö	30
5.3.2	Suhteen luottamuksellisuus ja avoimuus	31
5.3.3	Tasa-arvoisuus vuorovaikutuksessa ja vanhempien mielipiteiden huomioiminen	33
5.4	Kasvatus	33
5.5	Kehittäminen	34

6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	36
6.1	Sosiaalisen vuorovaikutuksen tasot	37
6.2	Dialogisuuden toteutuminen	39
7	EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	40
8	POHDINTA	42
	LÄHTEET	48

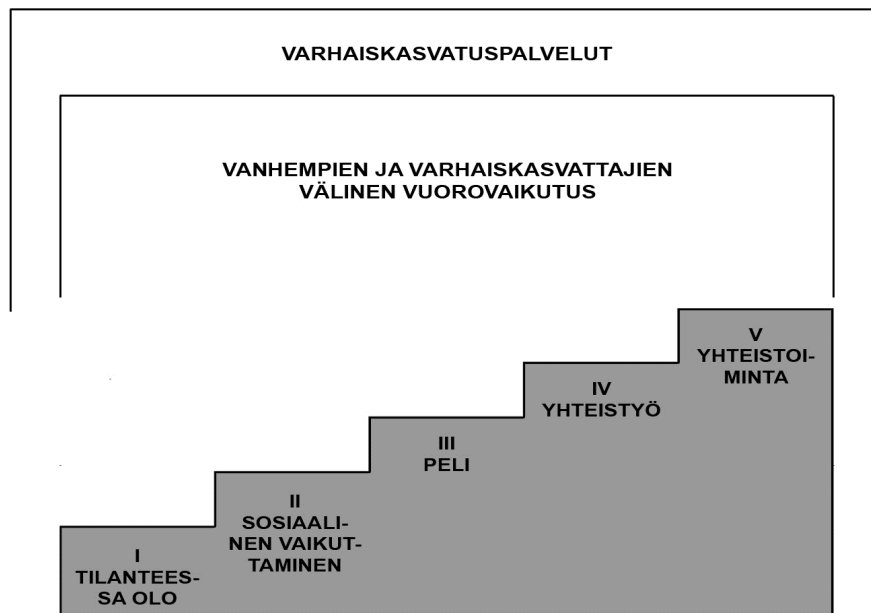
LIITTEET	Teemahaastattelun runko
	Lupalomake haastatteluaineiston käyttämiseen

1 JOHDANTO

Monikulttuurisuus on nykypäivänä osa päiväkodin arkea, minkä vuoksi opinnäytetyössämme yhdistyvät varhaiskasvatus ja monikulttuurisuus. Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän asiantuntija Satu Blomerus luennoi syksyllä 2009 varhaiskasvatuksen kurssillamme romaniperheiden kohtaamisesta varhaiskasvatuksessa. Hän toi esille päiväkodin varhaiskasvattajien puutteelliset valmiudet kohdata perheitä. Blomeruksen mukaan kohtaamiseen liittyvät haasteet johtuvat pääosin epätietoisuudesta. Aihetta on tutkittu vähän, joten opinnäytetyömme tarkoituksena on lisätä omia sekä muiden varhaiskasvatuksen parissa työskentelevien valmiuksia tehdä yhteistyötä romaniperheiden kanssa. Tämän kautta voidaan parantaa taitoja toimia myös muiden etnisten vähemmistöjen kanssa.

Jotta voisimme ymmärtää vieraita, meille uusia kulttuureja ja tulla toimeen niiden kanssa, meidän tulisi ensin oppia ymmärtämään jo satoja vuosia täällä olleita vähemmistöjä (Pitkänen (toim.) 1997: 106).

Romanikulttuurissa lapset on perinteisesti hoidettu perheen ja suvun kesken. Viime vuosikymmenen aikana romaniperheiden määrä päiväkodin asiakkaina on lisääntynyt. Tästä huolimatta päiväkodin varhaiskasvattajien valmiuksia kohdata perheitä ei ole riittävästi lisätty. On tärkeää tuoda romaniperheiden ääni kuuluviin, jotta ymmärrys ja tieto lisääntyisivät. Tietoisuuden lisääntyminen ehkäisee ennakkoluulojen ja väärinkäsitysten syntymistä. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tuoda esille romaniperheiden kokemuksia vuorovaikutuksesta päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa. Toteutimme opinnäytetyön laadullisin menetelmin ja sen aineisto koottiin touko- ja kesäkuun 2010 aikana haastatteleamalla kuutta romanivanhempaa. Tarkastelimme vuorovaikutusta dialogisuuden sekä Kaarina Mönkkösen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasojen kautta. Kuvio 1 esittelee opinnäytetyömme yleiskuvan.

KUVIO 1. Opinnäytetyön yleiskuva sovellettuna Liisa Näverin (2009: 3.) mukaelmasta Tallin ym. artikkelista (1999).

Teimme yhteistyötä Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmän asiantuntijan Satu Blomeruksen sekä Romano Missiossa projektikoordinaattorina työskentelevän Tuula Nymanin kanssa. Romaniväestön koulutusryhmän tehtävänä on romaniväestön valtakunnallisen koulutuksen kehittäminen sekä romanikielen ja -kulttuurin edistäminen. Romano Missio on lastensuojelu- ja sosiaalialan palvelujärjestö, joka toimii kristillisten arvojen pohjalta. Teimme opinnäytetyön osin yhteistyössä kahden toisen Metropolia Ammattikorkeakoulun opiskelijan kanssa. Milla Nurminen ja Jonna Nissinen tutkivat opinnäytetyössään päiväkodin varhaiskasvattajien kokemuksia yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta romaniperheiden kanssa. Kaksi opinnäytetyötä antavat yhdessä laajemman kokonaiskuvan kummankin osapuolen näkemysten tullessa esille. Opinnäytetyöt toteutettiin erillään, mutta tuloksia pohdittiin yhdessä.

2 ROMANIKULTTUURI

Tässä luvussa käsittelemme romanikulttuuria, sen historiaa ja erityispiirteitä. Lähtökohtana on kulttuurien samanlaisuus, sillä on tärkeää kohdata ensin ihminen, sitten ihminen tietyn kulttuurin edustajana. Olemme enemmän samanlaisia kuin erilaisia, kuten lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisemassa tutkimuksessa asia tiivistetään (Junkala - Tawah 2009: 61). Romanikulttuuriin kuuluu kuitenkin piirteitä, joita ei saisi unohtaa. Varhaiskasvatuksessa näiden piirteiden huomioiminen on tärkeää, jotta lapselle voidaan taata tasavertaiset mahdollisuudet tulevaisuudelle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002.)

Romaneilla on oma kieli, kulttuuri ja tapaperinne (Romano Missio 2009). Nämä tekijät luovat romanien elämäntavan ja maailmankatsomuksen. Yhteisiä kulttuuriarvoja ja -tapoja ovat muun muassa puhtaus- sekä häveliäisyystavat, pukeutuminen ja vanhusten kunnioittaminen. (Rantala – Huttunen 1993: 46,62.) Yhteisöllisyys koetaan romanikulttuurissa voimavarana. Perheen ja suvun merkitys on tärkeä ja perinteisesti kodin sekä perheen hoito on ollut naisen tehtävä ja arvostuksen määrittäjä. Myös naiset osallistuvat kuitenkin perheen toimeentulon hankkimiseen. Romaneille on tärkeää olla yhteisön arvostettu jäsen ja perinteisesti perheessä miehellä ja naisella on tietyt roolit. Suomalaisille romanien kulttuurihistoria on vierasta, eivätkä ihmiset välttämättä tiedosta syitä romanien ajattelutapojen taustalla. (Opetushallitus 2008: 17-26.)

Romanikieli on häviämässä, mutta romaniasian neuvottelukunnan, romanikielen lautakunnan sekä romaniväestön koulutusyksikön tavoitteena on romanikielen vahvistaminen. Varhaiskasvatuksessa lasten kielellisten valmiuksien lisäämiseen tulee kiinnittää huomiota syrjäytymisen ehkäisemiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2002.)

2.1 Romanien historiaa

Tutkimusten mukaan romanikansa on lähtöisin nykyisen Pakistanin alueelta. Erilaisten ongelmien, kuten sotien ja kulkutautien seurauksena romanit joutuivat lähtemään liikkeelle ja ensimmäisten merkintöjen mukaan he saapuivat Eurooppaan 1300-luvulla. (Opetushallitus 2008: 9-10.) Aluksi romanit olivat suosittuja vieraita Euroopan hoveissa. Suhtautuminen kiertelevää kansaa kohtaan, jolla oli oma tapakulttuurinsa ja arvomaailmansa, muuttui nopeasti. (Pulma 2006: 15.) Romaneita vainottiin avoimesti ja monissa maissa he olivat yhteiskunnan suojelevien lakien ulkopuolella. Suomessa

1600- ja 1700-luvuilla oli voimassa hirttolaki, joka salli maasta tavoitetun romanin teloittamisen ilman oikeudenkäyntiä. (Opetushallitus 2008: 9-10.) Romaneista tuli virallisesti Suomen kansalaisia vuonna 1917. (Työryhmä 2007: 9).

Romaneita on ollut Suomessa ensimmäisten kirjallisten merkintöjen mukaan 1500-luvulta lähtien ja romanit ovat Suomen vanhin etninen vähemmistö. Romaneita on kohdeltu eriarvoisesti heidän Suomeen saapumisestaan lähtien. Asetetuilla erityislaeilla romaneita on valvottu ja yhteiskunta on yrittänyt hyötyä heistä erilaisin tavoin. Heitä on velvoitettu muuttamaan autiutiloille Venäjän rajalle 1600-luvulla puolustamaan Suomea ja myöhemmin 1800-luvulla määrätty työskentelemään erilaisiin työlaitoksiin. (Opetushallitus 2008:10.)

Romanikysymykseen alettiin etsiä ratkaisuja 1800-luvun lopulla erilaisten komiteamietintöjen avulla. Suomessa romaneja alettiin sulauttaa valtaväestöön, sillä heidän kulttuuriaan ja kieltään ei pidetty säilyttämisen arvoisena. Tähän samaan ratkaisumalliin päädyttiin myös komiteamietinnössä vuonna 1955. Sulauttamista toteutettiin romanilasten pakkohuostaanotoilla. Erottamalla lapset vanhemmistaan ja omasta kulttuurista yritettiin saada lapset omaksumaan valtaväestön kulttuuri ja unohtamaan alkuperäinen identiteetti. Sulauttamispolitiikalla ei saavutettu toivottuja tuloksia, vaan päinvastoin romaniväestössä yhteisöllisyys korostui entisestään. (Opetushallitus 2008: 10-11.) Pitkään jatkunut sulauttamispolitiikka vahvisti romaneiden puolustavaa asennetta. Sulauttamispyrkimysten seuraukset näkyvät edelleen 2000-luvulla muun muassa romanien asenteissa ja entisten lastenkotilasten syrjäytymisenä. (Pitkänen toim. 1997: 108.)

Rakennemuutokset suomalaisessa yhteiskunnassa toisen maailmansodan jälkeen vaikeuttivat romanien mahdollisuuksia tulla toimeen perinteisillä ammateilla. Tämä on ollut yksi romanien syrjäytymiseen ja vaikeaan työllistymistilanteeseen vaikuttava tekijä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: 3.) Huolimatta pitkästä yhteisestä historiasta, romanikulttuuri on edelleen valtaväestölle tuntematonta. Valtaväestöllä on paljon ennakkoluuloja ja uskomuksia romaneita kohtaan, minkä seurauksena romaneja syrjitään eri elämänaloilla. Vuosisatojen ajan jatkunut eriarvoisuus on jättänyt romaneihin pysyvän jäljen ja luonut puolustavan ja jopa hyökkäävän asenteen valtaväestöä kohtaan. (Opetushallitus 2008: 14-15.)

2.2 Romanit nykypäivänä

Suomessa ei tilastoida ihmisiä etnisen alkuperän perusteella, joten tarkkaa lukumäärää Suomen romaneista ei ole. Suomessa on kuitenkin arvioilta noin 10 000 romania. (Työryhmä 2007: 8.) Viime vuosikymmenten aikana yhteiskunnan suhtautuminen on vähitellen muuttunut ja romanit ovat päässeet mukaan päätöksentekoon ja tätä kautta vaikuttamaan omiin asioihinsa. Romaneiden yhdenvertaisuus valtaväestön kanssa on parantunut. Tämän seurauksena myös romanien asenteet ovat alkaneet muuttua hyväksyvämmäksi valtaväestöä ja sen kulttuuria kohtaan. Marginaalissa eläneellä kansalla ei ole enää tarvetta puolustautua yhtä voimakkaasti säilyttääkseen oman identiteettinsä ja kulttuurinsa. (Anttonen 2009: 34.) Tasa-arvoisesta oikeudellisesta asemasta huolimatta, tasa-arvo käytännössä ja arjessa ei täysin toteudu (Sosiaali- ja terveysministeriö: 2002.)

Useimmat romanit pitävät nykyään lasten osallistumista opetukseen hyvin tärkeänä ja tätä tuetaan yhteiskunnan taholta kouluttamalla ja palkkaamalla romanikulttuurin edustajia työskentelemään varhaiskasvatuksessa ja kouluissa (Anttonen 2009: 34). Koulutukseen osallistumisen lisääntyessä työnsaanti ja paikan löytäminen suomalaisessa yhteiskunnassa helpottuu ja eriarvoisuus vähenee (Junkala - Tawah 2009: 19).

2.3 Romanien syrjintä

Nykyisin romanit ovat Suomessa tunnustettu kieli- ja kulttuurivähemmistö, jolle on perustuslaissa turvattu samat oikeudet ja velvollisuudet kuin valtaväestölle (Junkala - Tawah 2009: 19). Romanit ovat kuitenkin Suomen syrjityin etninen vähemmistö (Anttonen 2009: 37). He kohtaavat syrjintää eri elämäntilanteilla, vaikka Suomi on sitoutunut syrjinnänvastaisiin sopimuksiin sekä maailmanlaajuisesti YK:ssa että Euroopan neuvoston kautta. Yhdenvertaisuuslain 6§ (2004) kieltää syrjinnän etnisen alkuperän vuoksi. Työnhaku, koulutus ja asunnon vuokraaminen ovat esimerkkejä arkipäivän tilanteista, joissa romanit usein kohtaavat syrjintää. Romanit pitävät kiinni omista perinteistään ja pelkäävät yhteiskunnan toimintoihin osallistumisen pakottavan luopumaan omista tavoista. Tämä lisää omalta osaltaan syrjäytyneisyyttä. Satoja vuosia kestäneestä syrjinnästä eroon pääseminen vaatii paljon työtä. Sekä valtaväestön että romanien asenteiden täytyy muuttua. (Blomerus 2006: 6.)

Romaniväestön ja valtaväestön välinen sosioekonominen ero on edelleen huomattava. Romaniväestön eriarvoisuutta ylläpitänyt tekijä Suomessa on ollut palkkatyön korkea arvostus ja sosiaalisen paikan ansaitseminen yhteiskunnassa työn kautta. Syrjivät asenteet, ennakkoluulot ja monien lasten syrjäytyneisyys koulutuksesta on johtanut vaikeuteen liittyä osaksi yhteiskuntaa ja löytää paikkansa sen sisällä. (Junkala - Tawah 2009 :18-19.) Aiemmin romanien suhtautuminen koulutukseen on ollut ennakkoluuloinen, sillä koulua käytettiin sulauttamiskeinona. Koulutuksesta syrjäytyminen johtui myös kiertolaiselämästä ja vakinaisen asunnon puutteesta. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2004: 3.) Yhteiskunnan monikulttuuristuminen on helpottanut yhteiskunnassa toimimista sen täysivaltaisena jäsenenä (Junkala - Tawah 2009 :18-19).

Kulttuurin ymmärtämiseen tarvitaan toisen ihmisen hyväksyvää huomioon ottamista, eikä huomio saa kohdistua vain syrjintään. Erityisesti lapsille on tärkeää tulla hyväksytyksi omana itsenään ja aikuisten tehtävä on luoda mahdollisuuksia romanilasten ja valtaväestön lasten keskinäiseen tasavertaiseen vuorovaikutukseen. (Junkala - Tawah 2009: 61.)

2.4 Romanilapsi

Romanikulttuurissa pikkulapsi ei ole neutraali ikä- eikä sukupuolijärjestelmän mukaan. Vanhempien ja lasten väliset suhteet ovat säänneltyjä. Alle kahden kuukauden ikäistä pikkuvauvaa ei voi näyttää vanhemmille romaneille, joten vastasyntynyt ei ole tekemisissä isovanhempien kanssa. Synnytyksen jälkeisten kuukausien ajan sekä äiti että vauva ovat likaisia, jolloin vauva kuuluu kiinteästi äitiinsä. (Markkanen 2003:7.) Raskauteen ja lapsen syntymään liittyvät asiat ovat tabuja, joista sukupolvien välillä ei puhuta (Vantaan kaupunki 2006: 17).

Lapsiluvun kehityssuunta romaniperheissä on samankaltainen kuin valtaväestöllä. Tällä hetkellä keskimääräinen lapsiluku vaihtelee kahden ja kolmen välillä. Koko suku osallistuu lasten kasvattamiseen, sekä toimii turvaverkkona ja voimavarana. (Vantaan kaupunki 2006: 14,17.) Kasvatuslapsiperinne on romanikulttuurissa luonnollista, eikä sitä pidetä negatiivisena asiana. Monet romanilapset ovat asuneet sukulaistensa luona, eivätkä silti pidä itseään vanhempiensa hylkääminä. Tässä korostuvat suvun merkitys ja yhteisöllisyys. (Markkanen 2003: 98-99.)

Romanikulttuurissa korostuu yhä luonnostaan oppiminen kasvatuksessa. Lapsi oppii jo varhaislapsuudessaan tapakulttuurin mallioppimisen kautta. Tiivis kanssakäyminen vanhempien sukupolvien kanssa takaa perinteen jatkumisen ja tapakulttuurin oppimisen nuorempien sukupolvien keskuudessa. (Vantaan kaupunki 2006:18.) Kulttuurissa ei kasvatustapaan ole kuulunut lasten kanssa leikkiminen, piirtäminen tai lukeminen. Etusijalla on ollut toimeentulon hankkiminen. Tästä johtuen romanilapsella hahmottaminen, kielellinen kehitys, keskittymiskyky ja hienomotoriikka voivat olla ikätasoaan heikompia. (Opetushallitus 2008: 32-33.)

Romanit käyttävät pääosin suomen kieltä, mutta käsitteistö ja ilmaisutavat saattavat olla osin erilaisia. Suomea puhuva romanilapsi ei välttämättä ymmärrä kaikkea käsitteistön ja ilmaisutapojen erilaisuuden vuoksi. Tämän takia romanilapset saattavat tarvita erityistä tukea kielen kehitykseen. Kasvattajien tiedon puute voi aiheuttaa väärinkäsityksiä. On tärkeää muistaa, etteivät kaikki ongelmat tai vahvuudet ole kuitenkaan kulttuurisidonnaisia. (Opetushallitus 2008: 32-34,53.)

Romanilapset ovat hyvin sosiaalisia ja toisten huomioon ottaminen on heille luontaista. Heidän vahvuusalueitaan ovat usein taito- ja taideaineet, kuten musiikki. Myös terävä huomiokyky, välittömyys ja esiintymiskyky ovat romanilapsille ominaisia piirteitä, joita tulisi tukea ja huomioida lapsen kanssa työskennellessä. (Opetushallitus 2008: 36.) Lapsilla on yleensä hyvät käytöstavat romanien tapaperinteen mukaisesti (Junkala - Tawah : 27).

2.5 Romaniperheet päivähoidon asiakkaina

Suomessa toteutettiin laajoja toimia romaneiden sulauttamiseksi valtaväestöön. Tämä assimilaatiopolitiikka jatkui 1970-luvulle asti, jolloin voimaan astui ensimmäinen syrjinnän kieltävä laki. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: 3.) Assimilaatiopolitiikan kohdistuminen lapsiin vahvisti pelkoa romaniväestön keskuudessa koulun romanikulttuurista vieraannuttavasta vaikutuksesta. Lapsia myös pyrittiin suojelemaan ulkopuolelta tulevilta ennakkoluuloilta ja asenteilta. Ymmärrys päivähoiton ja esiopetuksen hyödyllisyydestä on alkanut kuitenkin vahvistua ja poistaa sulauttamiseen liittyviä pelkoja. Viime vuosikymmenen aikana romanivanhemmat ovat tuoneet lapsiaan enemmän päivähoitoon ja esiopetukseen. Romaninaisten pääsy osalliseksi ammatillista koulutusta ja työelämää on vaikuttanut asenteisiin päivähoitoa kohtaan ja

lisännyt osaltaan romaniperheiden siirtymistä varhaiskasvatuspalveluiden asiakkaiksi. (Opetushallitus 2008: 26-28.)

Laki lasten päivähoidosta (36/1973) sisältää subjektiivisen päivähoitoa koskevan säännöksen. Sen perusteella kaikilla alle kouluikäisillä Suomen kansalaisilla on oikeus kunnan järjestämään päivähoitopaikkaan. Päivähoidon keskeisenä tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kodin kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Kasvatustavoitteisiin kuuluu myös suomen- tai ruotsinkielisten, saamelaisten, romanien ja eri maahanmuuttajaryhmien oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajan kanssa. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet sisältävät veloitteen henkilökunnan kulttuurituntemuksesta. (Laki lasten päivähoidosta 36/1973.) Romanitaustaisten henkilöiden palkkaaminen päiväkoteihin on tutkitusti lisännyt romanilasten viihtyvyyttä ja suvaitsevaista ilmapiiriä. Varhaiskasvatukseen on myös tuotettu romanikielisiä ja romanikulttuurille ominaisia satuja ja lauluja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: 11.)

Suomessa romanilapset elävät nykypäivänä integroituneesti osana ympäröivää yhteiskuntaa ja hyvinvointivaltiota, joka takaa samat peruspalvelut kaikille. Verrattuna muihin Euroopan maihin, romanilasten asema on turvattu ja lähtökohdiltaan samanlainen kuin muilla. (Junkala - Tawah 2009: 18.) Tämän vuosituhannen Suomessa on alettu kiinnittää huomioita varhaiseen puuttumiseen, jotta lasten syrjäytymiskierre katkaistaan riittävän ajoissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: 11).

Romanivanhemmat ovat alkaneet tukea lastensa osallistumista päivähoitoon ja koulutukseen, mutta kokevat usein oman taustansa vuoksi voimavaransa riittämättömiksi varsinkin koulutuksen myöhemmissä vaiheissa. (Anttonen 2009: 156.) Vanhemmat tarvitsevat rohkaisua lasten koulunkäynnin tukemisessa. Luottamuksellisten suhteiden solminen jo varhaiskasvatuksessa on tärkeää. Positiivinen vuorovaikutus takaa lapsen kasvuille, kehitykselle ja oppimiselle hyvät lähtökohdat. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: 11-12.)

Romanikulttuuri ei sisällä mitään sellaista, mikä rajoittaisi päivähoitoa tai esiopetusta tai mitä ei voitaisi tarpeen vaatiessa huomioida päivähoitossa tai esiopetuksessa. On kuitenkin syytä tiedostaa ne alueet, joilla romanilapsen kehitys ei välttämättä ole ikätasoaan vastaavalla tasolla. Romanilapset kasvavat osana tiivistä sukuyhteisöä ja

tullessaan päivähoitoon he saattavat kokea osaamattomuutta ja huonommuutta suuressa lapsijoukossa. Vastuu lapsen oman kielen ja kulttuurin säilymisestä on ensisijaisesti perheellä, mutta ymmärtääkseen ja tukeakseen perhettä on varhaiskasvatushenkilöstön hyvä tuntee romanien kulttuuria ja elämäntapaa. (Opetushallitus 2008: 32-33.)

Romanilapsia tulee tukea varhaislapsuudesta lähtien yhteiskunnan täysivaltaiseksi jäseneksi kasvamisessa. Päiväkodin ja romanikodin välinen yhteistyö täytyy aloittaa heti lapsen siirtyessä päivähoitoon. Varhain aloitettu yhteistyö romaniperheen kanssa antaa lapselle paremmat mahdollisuudet sopeutua ja saada riittävästi huomiota ja tukea jo ennen mahdollisten ongelmien esille tuloa. (Opetushallitus 2008: 3,15.)

Oman lapsen jättäminen suvun ulkopuoliselle jäsenelle hoitoon on uusi asia, joka vaatii romanivanhemmilta opetteluja ja tottumista. Päivähoitopalvelujen käyttäminen on osaksi tästä syystä ollut romaniperheille vaikeaa. Epätietoisuus tarjolla olevista palveluista on yksi syy käyttöprosentin alhaisuuteen. Tiedottamista varhaiskasvatuspalveluista ja esiopetuksesta tulisikin Junkalan ja Tawahin (2009: 64) mukaan lisätä.

2.6 Romanilapsi perusopetuksessa

Opetushallitus teki vuonna 2001-2002 valtakunnallisen kartoituksen liittyen romanilasten koulunkäyntiin, joka julkaistiin vuonna 2004. Sen tulokset tukevat romanilasten huomioimisen tärkeyttä. Tutkimukseen osallistuneista romanilapsista vain kaksi prosenttia osallistui opetustoimen alaiseen esiopetukseen ja myöhemmin osaikaiseen erityisopetukseen osallistumisprosentti oli 50. Luokalle jäämiset peruskoulun ensimmäisillä luokka-asteilla viestivät tuen tarpeesta. (Opetushallitus 2008:3.) Osallistuminen erityisopetukseen on romanilasten kannalta tärkeää, sillä se lisää romanilasten kielellisiä valmiuksia osallistua opetukseen ja vähentää kulttuurienvälistä törmäystä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: 11).

Opetushallituksen vuonna 2004 tekemä selvitys romanilasten perusopetuksen tilasta osoittaa huolenaiheeksi romanilasten vähäisen osallistumisen esiopetukseen. Muita huolenaiheita olivat luokalle jääminen erityisesti kahtena ensimmäisenä kouluvuotena, poissaolot, runsas erityisopetus ja mukautettuun opetuksen siirtyminen sekä peruskoulun keskeyttäminen. Lisäksi romanikielen opetus kouluissa oli vähäistä. (Junkala - Tawah 2009 :27.)

Romanilapsia on siirretty vielä viime vuosikymmenten aikana erityisluokille ilman oppimisvaikeuksiin liittyvää riittävää selvitystä. Romanilasten koulun aloittaminen suoraan vanhempien hoidosta ei välttämättä anna heille koulumaailmassa tarvittavia valmiuksia. Osallistumattomuus esiopetukseen antaa heille perusteellisesti huonommat lähtökohdat, heillä ei ole välttämättä kokemusta ryhmässä toimimisesta ja kuva omasta osaamattomuudesta ja mahdollisuuksien vähyydestä voimistuu helposti. (Anttonen 2009:156; Opetushallitus:3.)

Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisema tutkimus, ”Enemmän samanlaisia kuin erilaisia - Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa”, vuodelta 2009 kartoitti romanilasten ja -nuorten omia näkemyksiä. Lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin romanivanhempien näkemyksiä aiheesta. Julkaisussa lapsiasiainvaltuutettu myös listasi suosituksia, joilla voidaan lisätä lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista. Yksi tärkeimmistä suosituksista oli lastentarhanopettajien tiedon lisääminen romanikulttuurista ja romanilasten erityistarpeista. (Junkala - Tawah 2009: 63.)

2.7 Lapsen kohtaaminen

Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989) todetaan, että lapsi on kohdattava aina lapsena kulttuuritaustasta riippumatta. Jokaisella lapsella on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin ja nämä huomioon ottavaan perusopetukseen ja koulutukseen. Tämän asian on toteuduttava myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajan tulisi lisätä tietämystään eri kulttuureista sekä kehittää kykyään ymmärtää kulttuurien moninaisuutta. Tämä mahdollistaa varhaiskasvatuksen ammattilaisten kyvyn tukea lasten identiteettiä ja itsetuntoa parhaalla mahdollisella tavalla. Varhaiskasvatuksessa tulisi pyrkiä löytämään erilaisia tapoja, joiden avulla lasta autetaan tuomaan esille omaa kieltään ja kulttuuriaan. (Järvinen ym. 2009: 104, 106.)

Laadukkaasta varhaiskasvatuksesta puhuttaessa vuorovaikutuksen käsite on olennaisessa asemassa. Varhaiskasvattajan täytyy arvostaa lasta yksilönä, kohdata tämä lämpimästi ja ilmentää sensitiivisyyttään herkkyydellään lapsen reaktioihin. Aikuisen on tärkeää kohdella lasta kunnioittavasti, tasa-arvoisesti sekä yksilöllisesti. Tämä luo pohjan lapsen terveen itsetunnon kehittymiselle ja mahdollisuuden toimia omana ainutlaatuisena persoonallisuutena. (Kalliala 2009: 67,231.)

Varhaiskasvatustyössä on tärkeää nähdä ja ottaa lapsi huomioon kokonaisvaltaisesti. Lapsilähtöinen kasvatus huomioi lapsen kulttuurin ja kokemusten merkityksen ja näkee lapsen ainutlaatuisena yksilönä, jolla on omat vahvuudet ja kehittämistarpeet. Yksilöllisen kohtaamisen mahdollistamiseksi kasvattajalla täytyy olla tietoa lapsen tarpeista ja kulttuurien erityispiirteistä, joista tietoa saadaan vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa. (Järvinen ym. 2009: 35.)

3 DIALOGISUUS VUOROVAIKUTUKSEN ORIENTAATIONA

Vuorovaikutus käsitteenä sisältää yksilöiden, yhteisöjen, organisaatioiden ja kulttuurien välistä vuorovaikutusta. Se voi esiintyä monimuotoisena, kuten valtana, yhteistyönä tai sosiaalisesti jaettuina sääntörakennelmina. Nykyään puhuttaessa vuorovaikutuksesta käytetään hyvin erilaisia termejä, kuten yhteistyö, verkostoituminen, voimaantuminen sekä dialogisuus. Vuorovaikutuksella on tärkeä merkitys asiakastyössä ja siihen voidaan orientoitua eri tavoilla. Eri orientaatiot eivät ole pysyviä toimintamalleja vaan kulttuurista maastoa, jossa liikutaan. (Mönkkönen 2002:11-12,19.)

Muutokset vuorovaikutuskulttuurissa tapahtuvat hitaasti. 1990- luvun alun talouslaman jälkeiset palvelurakenteiden ja työelämän muutokset sekä niiden myötä organisaatioihin levinneet laadunarviointijärjestelmät ovat nostaneet organisaatioiden vuorovaikutuskulttuurin tietoiseksi tarkastelun kohteeksi. Nämä tekijät ovat johtaneet uusien vuorovaikutusideologioiden leviämiseen, ihmissuhdealojen asiakastyössä asiakkaan tarpeet paremmin huomioivaan lähestymistapaan sekä siirtymiseen pois asiantuntijakeskeisestä vuorovaikutusnäkemystä. On alettu kiinnittää huomiota asiakassuhteen vuorovaikutuksen analysoimiseen, jolloin myös työntekijöiden toimintatapa tulee arvioituksi. Näkökulma on suunnattu pois ongelmista kohti asiakkaan voimavaroja tutkivaan suuntaan. (Mönkkönen 2002:11-12.)

Toimintaa, jota ohjaavat selkeästi asiantuntijoiden tai järjestelmän määrittämät tavoitteet, voidaan kutsua asiantuntijakeskeiseksi orientaatioksi. (Mönkkönen 2007: 38.) Viime vuosikymmenille asti vallinneen asiantuntijakeskeisen lähestymistavan lisäksi sosiaalialalla alettiin 1980-luvulla korostaa asiakkaan näkökulmaa. Asiakaslähtöisen työn lähtökohdaksi nostettiin työntekijän näkökulman sijasta asiakkaan oman tilanteen määrittely. (Mönkkönen 2007: 62-63.) Tällöin työntekijän rooli vastuun kantajana ja

vaikuttajana on vähentynyt. Vuorovaikutuksen näkökulmasta on kuitenkin syytä olla kriittinen sen suhteen, ettei sulauduta liiaksi kuuntelemaan vain asiakkaan tarpeita asiantuntijan osuuden jäädessä vuorovaikutuksessa taustalle. Jos vuorovaikutukseen mennään täysin mukaan vain toisen ehdoilla, vuorovaikutus ei tuo uutta ymmärrystä kummallekaan osapuolelle. (Mönkkönen 2007:65.)

Kolmas tapa hahmottaa asiakassuhdetta ja työntekijän roolia vuorovaikutussuhteessa on dialogisuus. Suhteessa on kaksi tasavertaista osapuolta, jotka kummatkin vaikuttavat ja vaikuttuvat. Osapuolet pyrkivät yhteisen ymmärryksen rakentumiseen ja etsivät yhdessä asioihin ratkaisuja. Viime vuosina sosiaalialalla on alettu pitää tärkeänä ammattilaisen ja asiakkaan tasavertaista suhdetta. (Mönkkönen 2007: 18,86.)

3.1 Dialogisuuden määrittely

Dialogi-sana muodostuu kreikan kielen sanoista dia ja logos, jotka yhteen liitettynä tarkoittavat väliin kerättyä maailmaa (Mönkkönen 2002: 33). Arkikielessä dialogilla tarkoitetaan keskustelua tai vuoropuhelua. Tieteessä dialogin käsite ei ole kuitenkaan niin yksinkertainen, vaan määrittely sisältää erilaisia piirteitä dialogia eri näkökulmista lähestyvien tutkijoiden kuvauksissa. (Aarnio 1999: 32.) Dialogi on sekä suhde että prosessi, eli yhdessä tapahtuvaa tekemistä (Haarakangas 2008: 26).

Dialogisessa orientaatiossa vuorovaikutus nähdään vastavuoroisena suhteena, jossa ei pyritäkään etenemään kenenkään ehdoilla. Kukaan keskustelun osapuoli ei dominoi tilanteen kulkua tai asioiden määrittämistä. (Seikkula – Arnkil 2009: 83.) Tällöin myös valta ja vastuu tuodaan avoimesti esiin. Usein dialogisuudella tarkoitetaan pyrkimystä yhteisen ymmärryksen rakentumiseen. Dialogisessa suhteessa ymmärryksellä tarkoitetaan pohdinnan kautta löydettyä uutta yhteistä ajatusta. (Mönkkönen 2007: 56-57,94.)

Dialogin aikana luodaan psykologisesti turvallinen tutkimusalue, jossa osallistujat voivat avoimesti tutkia ja käsitellä kokemustensa taustatekijöitä sekä niihin vaikuttavia ja kietoutuneita tunteita. Eri kokemustaan omaavilla ihmisillä saattaa olla hyvin erilainen käsitys tarkastelun kohteena olevista asioista. (Heikkilä – Heikkilä 2001: 62.) Löyttyniemi (2004: 229-230) korostaa kuuntelemisen tärkeyttä, sillä sen avulla voidaan ymmärtää toisen osapuolen erilaisia kokemuksia. Omien käsitysten poikkeaminen tarkastelun kohteena olevista käsityksistä vaatii taitoa tutkia ja käsitellä asioita yhdessä

muiden kanssa. Ymmärtämisen kehittymistä kuvaa tilanne, jolloin ei enää etsitä keinoja tuoda omaa näkemystä ensimmäiselle tilalle eikä kyseenalaisteta muiden käsityksiä. (Heikkilä – Heikkilä 2001: 62-63, 69.) Dialogisessa orientaatiossa on keskeistä, että molemmat osapuolet vaikuttuvat toisistaan ja rakentavat suhdetta yhdessä (Mönkkönen 2007: 104). Dialogi sisältää myös toivon. Aitoa dialogia ei ole ilman kriittistä ajattelua, joka suhtautuu todellisuuteen prosessina ja muutoksena. Se on kiinni nykyhetkessä pelkäämättä siihen liittyviä riskejä. (Freire 2005: 100-101.)

Dialogisen keskustelun periaatteisiin kuuluu avoin kuunteleminen, kuultuun vastaaminen, merkitysten yhteinen jakaminen ja reflektiivisyys. Aito, aktiivinen kuunteleminen edellyttää avoimuutta, tilan luomista kuulemiselle ja siihen keskittymistä. (Haarakangas 2008: 28.) Esteitä sille ovat kiireellisyys, keskittymiskyvyttömyys ja levottomuus (Peavy 2006: 66). Tärkeää on myös saada palautetta, jolloin voi kokea tulleeensa kuulluksi. Keskustelijat tuovat esille erilaisia näkökulmia, jolloin keskustelu rikastuu erilaisilla merkityksillä. Keskustelun teeman tarkastelu erilaisissa merkityssuhteissa ja vaihtoehtoisten mahdollisuuksien kannalta on reflektiivistä toimintaa. Dialogisen keskusteluilmapiiriin kuuluvat kiireettömyys, aitous, avoimuus, turvallisuus, pakottomuus, samanarvoisuus, kiinnostuneisuus, joustavuus ja vastuullisuus. (Haarakangas 2008: 28-36.)

Dialogissa ymmärtämisprosessin avaimena toimii tieto siitä, että toisen ajattelun ymmärtäminen ei yleensä edellytä ymmärtäjän olevan samaa mieltä asiasta. Buberin (1993: 55) mukaan yhteisymmärrys voi muotoutua, vaikka se näyttäytyisi vuorovaikutuksen osapuolille eri tavalla. Dialogin aikana tapahtuva keskinäinen vuorovaikutusprosessi näyttää osallistujien ainutlaatuisuuden ja arvostaa sitä jaetun tai yhteisen tiedon luoja. Ymmärtäminen ilmenee avoimessa dialogissa kehittyneempänä itseymmärryksenä ja muiden ymmärtämisenä, empaattisena ja aktiivisena kuunteluna, tilanteiden aukipitämisena sekä omien ja muiden itsestäänselvyyksien paljastamisena ja avoimena käsittelynä. Se näkyy parhaimmillaan myös molemminpuolisen luottamuksen ja kunnioituksen lisääntymisenä, avoimena kokemusten jakamisena sekä toinen toisiltaan oppimisena. (Heikkilä – Heikkilä 2001: 66-67.) Tärkeänä piirteenä siihen kuuluu myös sitoutuminen (Mönkkönen 2002:11-13). Tällöin on mahdollista tuottaa uusia lähestymistapoja sekä ratkaisuja ongelmatilanteisiin (Heikkilä – Heikkilä 2001: 67).

Dialogisuutta tarkastelleet tutkijat ovat sitä mieltä, ettei täydellistä yhteistä ymmärrystä voida koskaan saavuttaa. Näin ollen on tärkeä puhua riittävän yhteisymmärryksen syntymisestä. Liiallinen pyrkimys yhteisymmärrykseen saattaa sulkea pois näkemyseroja sekä ristiriitoja. (Mönkkönen 2007: 56-57,94.) Myös asiantuntijuuden ja hierarkkisen aseman korostaminen tuo kohtaamiseen jäykkyyttä ja pitää asiakasta etäällä. Avoin kohtaaminen on kahden henkilön tasavertaista keskustelua, jossa molemmat toimivat asiantuntijoina. Flecha painottaa dialogisuuden toteutuvan aidosti silloin kun vuorovaikutuksen osapuolten asemat eivät vaikuta vuorovaikutussuhteeseen. (Flecha 2000: 2).

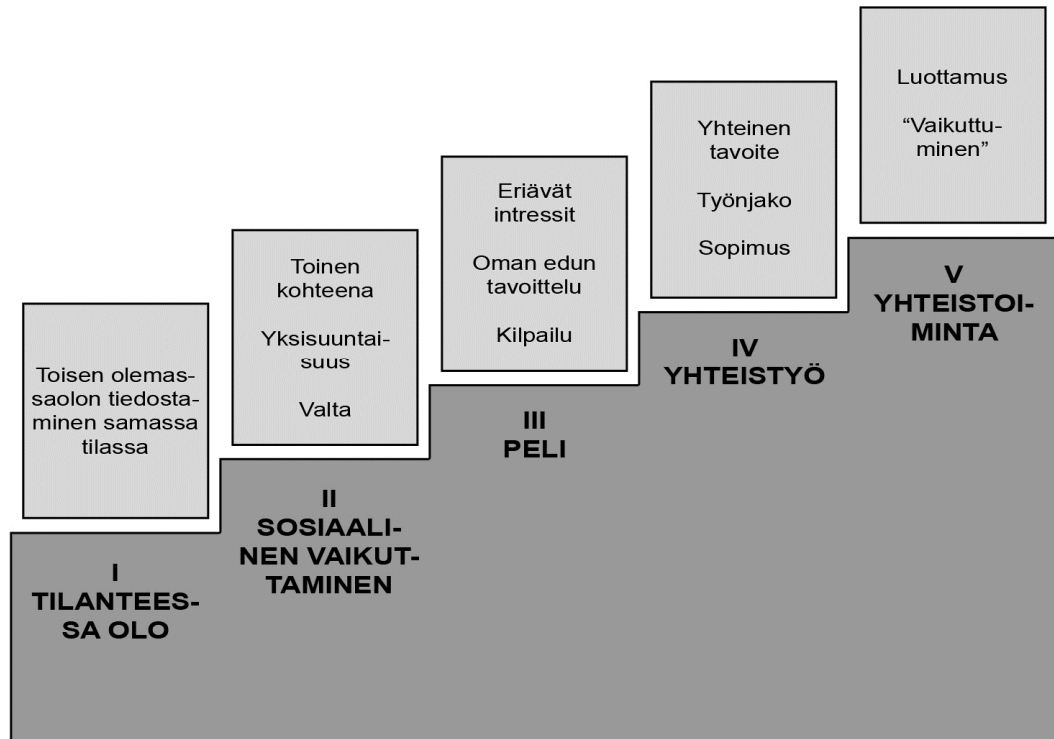
Dialoginen suhde sisältää myös rohkeuden tunnustaa tietämättömyytensä ja valmiuden etsiä ymmärrystä ja vastauksia elämän ilmiöihin. (Haarakangas 2008:14.) Ihmistyössä dialogisuuden kautta saavutettu uusi yhteinen ymmärrys muodostaa pohjan myöhemmälle ajattelulle ja toiminnalle (Seikkula – Arnkil 2009: 87). Toisilta osapuolilta oppiminen on erittäin tehokasta dialogisessa vuorovaikutuksessa (Racionero 2010).

3.2 Sosiaalisen vuorovaikutuksen tasot Mönkkösen mukaan

Ihmistyötä tehtäessä on tärkeää kyetä arvioimaan vuorovaikutuksen laatua. Sosiaalialan asiakastyössä toisen tarpeista lähtevä kohtaaminen on nostettu keskiöön samalla kun vallasta, vastuusta ja yhteisen totuuden rakentumisesta puhuminen on jäänyt keskustelun ulkopuolelle. Tähän liittyy ihmissuhdealojen positiivinen retoriikka, jossa ei yleensä tarkastella asiakassuhteen negatiivisia ulottuvuuksia. Dialogisen vuorovaikutuksen kannalta kuitenkin vuorovaikutuksen kaikkien tasojen arviointi on keskeistä. (Mönkkönen 2007: 108.)

Kaarina Mönkkönen on hyödyntänyt sosiologi Carl J. Couchin tarkastelemaa viittä vuorovaikutuksen elementtiä muodostaessaan jäsenyyksen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoista (KUVIO 2). Jäsenyyksessä tarkastellaan osapuolten välistä vuorovaikutusta, jossa osapuolet ovat kummatkin tietoisia suhteen luonteesta. Tämän huomioiden vuorovaikutuksen osapuolet suhteuttavat oman toimintansa toisen toimintaan. (Mönkkönen 2007: 109.) Yksi keskeinen eri ulottuvuudet erottava tekijä on molemminpuolisuus. Lisäksi olennaista näissä tasoissa ovat toisen perspektiivin, läsnäolon ja toiminnan tiedostaminen, toiminnan ennakointi ja organisointi suhteessa toisen toimintaan. Kolmessa ensimmäisessä tasossa aktiivisuus voi olla joko yksisuuntaista tai vastavuoroista. Kolmas ja neljäs taso edellyttävät

molemminpuolisuutta sekä jaettua päämäärää. Päämäärä voi olla yhteinen tai eriävä. (Mönkkönen 2002:434.)

KUVIO 2. Sosiaalisen vuorovaikutuksen tasot Kaarina Mönkkösen mukaan (Mönkkönen 2007: 110).

Vuorovaikutuksessa ei olla selvästi vain yhdellä tasolla. Jokaisessa suhteessa on huomattavissa eri tasojen tekijöitä. Osapuolien vuorovaikutus liikkuu eri tasoissa, mutta yleensä hallitsevana on yksi taso. Mitä korkeammasta vuorovaikutuksen tasosta on kyse, sitä vähemmän siitä on mahdollisuuksia liikkua alemmille tasoille. (Mönkkönen 2007: 123.) Korkeammat vuorovaikutuksen tasot edellyttävät alempien tasojen toteutumista. Vuorovaikutussuhteessa on mahdollisuus kaikille tasoille, mutta osapuolien roolit kuitenkin luovat erilaisia edellytyksiä (Mönkkönen 2002: 434,443).

3.2.1 Tilanteessa olo

Kaarina Mönkkösen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasojen ensimmäinen taso on tilanteessa olo, jolla ollessaan henkilöt tiedostavat toistensa läsnäolon, mutta ovat välinpitämättömiä toisiaan kohtaan. He eivät millään tavalla reagoi toistensa olemiseen.

(Mönkkönen 2002:434.) Tällöin kumpikaan ei asetu suhteeseen vakavissaan. Suhteen toinen osapuoli voi yrittää olla aktiivisempi, jolloin toinen vetäytyy passiivisen osapuolen rooliin. Tällainen vuorovaikutussuhde voi myös syntyä molempien tiedostaessa, ettei suhteesta tule mitään. (Mönkkönen 2007: 110-111.) Tähän voivat vaikuttaa aikaisemmat kokemukset vuorovaikutuksesta osapuolien välillä (Mönkkönen 2002: 43).

3.2.2 Sosiaalinen vaikuttaminen

Sosiaalisen vaikuttamisen tasolla vuorovaikutusta leimaa yhdensuuntaisuus ja siihen sisältyy usein vallankäyttöä. Henkilöllä voi olla asemansa puolesta tai vuorovaikutussuhteessa syntynyt valta-asema. Suhteen toinen osapuoli nähdään toiminnan kohteena, jolloin vastavuoroisuuden elementti jää taka-alalle. Tällöin suhteen toinen osapuoli määrittelee vahvasti vuorovaikutuksen kulun toisen jäädessä myötäilijäksi. Sosiaalisen vaikuttamisen tasolla voidaan myös kysyä toisen osapuolen mielipidettä, mutta sillä ei todellisuudessa ole mitään vaikutusta toimintaan. Hänen mielipiteensä ja toiveensa voidaan myös jättää huomioimatta eli ignoroida. Toinen osapuoli voi olla myös osaamaton tuomaan omaa näkökulmaansa esille. (Mönkkönen 2007: 112-113.)

Mönkkönen jakaa tämän tason kahteen eri näkökulmaan: asiantuntijakeskeisyyteen ja asiakaskeskeisyyteen. Näillä käsitteillä tuodaan esiin valta-asema vuorovaikutuksessa. Asiakastyössä usein toisella osapuolella on asemansa perusteella enemmän valtaa kuin toisella. Työntekijä voi esimerkiksi määrittää asiakkaan ongelmat ja asettaa tavoitteet omien näkemystensä mukaan. Tällöin suhteesta puuttuu herkkyys toisen osapuolen näkemyksille. Suhteessa voidaan edetä myös pelkästään asiakkaan tarpeista, jolloin asiantuntijan näkemys jää huomioimatta. (Mönkkönen 2002:436-437)

3.2.3 Pelisuhde

Kolmas sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoista on pelisuhde. Tässä tasossa ei voida toimia yksin. Pelisuhde edellyttää, että osapuolilla on yhteinen tavoite, mutta toisen osapuolen parhaasta ei olla kiinnostuneita. Omaa tai ryhmän etua pidetään tärkeimpänä. Peli voi olla myös yksipuolista, jolloin toinen osapuoli uskoo suhteen luottamuksellisuuteen. Auttamistyössä ei usein osata myöntää vuorovaikutuksen olevan peliä, vaikka moni ihmissuhdetyötä tekevä tunnistaa tilanteen. Sosiaalialalla pelisuhde

voi käytännössä tarkoittaa hoitosysteemin tietoista hyväksikäyttöä, johon ammattilainen vastaa turhautumisella. (Mönkkönen 2007: 114-117.)

3.2.4 Yhteistyösuhde

Yhteistyösuhde on Mönkkösen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoista neljäs. Tässä suhteessa osapuolilla on yhteinen päämäärä, jonka eteen työskennellään yhteisellä ymmärryksellä ja jakamalla työtä. Tätä tasoa kuvataan yleensä puhuttaessa tiimityöstä, ryhmätyöstä ja yhteistyöstä, jossa osapuolet tekevät erilaisia sopimuksia ja työnjakoa. Osapuolet tekevät yhdessä suunnitelmia saavuttaakseen määritellyt tavoitteet. (Mönkkönen 2002: 430,440.)

Yhteistyösuhde ei kuitenkaan vielä sisällä vahvaa molemminpuolista sitoutumista. Suhteessa toinen osapuoli voi joutua käyttämään valtaa ja kontrollia, mikäli sitoutumisesta ei voida olla varmoja. Joskus voidaan joutua allekirjoittamaan sopimus, jotta voidaan varmistaa yhteistyöhön sitoutuminen. (Mönkkönen 2002: 430.) Yhteistyösuhde voi myös helposti muuttua kilpailusuhteeksi. Luottamus yhteistyösuhhteessa tarkoittaa luottamusta työskentelyyn yhteisen päämäärän saavuttamiseksi, mutta ei voida kuitenkaan puhua yhteistoiminnallisuudesta. (Mönkkönen 2007: 118-120.)

3.2.5 Yhteistoiminnallisuus

Korkein Mönkkösen tasoita on yhteistoiminnallisuus. Yhteistoiminnallisuus eroaa yhteistyösuhhteesta siten, että ylimmällä tasolla osapuolet luottavat toisiinsa. Osapuolet tietävät toistensa olevan sitoutuneita tekemään töitä tavoitteiden saavuttamiseksi, joten kontrollia ei tarvita. Vasta yhteistoiminnallisella tasolla osapuolet ovat aidosti sosiaalisessa suhteessa ja vaikuttuvat toisistaan. Edellytyksiä yhteistoiminnallisuudelle ovat molemminpuolinen vastaaminen, yhteiset tavoitteet sekä jaettu tehtävä. Yleensä luottamuksellisen suhteen vaistoavat kaikki vuorovaikutuksessa olevat osapuolet. (Mönkkönen 2007: 120-121.)

On realistista, että joskus ihmistyötä tehdessä yhteistoiminnallisuus aidosti onnistuu ja joskus luottamuksellinen suhde ei synny. Yhteistoiminnallisella tasolla ihmistyötä tekevä tuo itsensä mukaan tilanteeseen henkilökohtaisella tasolla, mutta pysyy kuitenkin ammatillisena. Yhteistoiminnallisuudessa ollaan hyvin läheisessä suhteessa asiakkaan

kanssa, joten tilanne on herkkä konflikteille. Konfliktejä ei kuitenkaan tulisi nähdä pelkästään negatiivisena asiana, sillä konfliktin selvittyä prosessi on edennyt. Dialogisuus onnistuu parhaiten yhteistoiminnallisessa suhteessa. (Mönkkönen 2007: 122-123.) Yhteinen ihmettely edellyttää myös yhteistoiminnallisuutta. Molempien osapuolten panoksen tulee näkyä suhteessa, kun puhutaan dialogisuudesta tai yhteistoiminnallisuudesta. (Mönkkönen 2002:443.)

3.3 Dialogisuus varhaiskasvatuksessa

Vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten yhteistyössä tärkeä tekijä on toimiva ja toista kunnioittava vuorovaikutus. Tämä vaatii hyviä kommunikaatiotaitoja ja halua ymmärtää toista osapuolta. (Järvinen ym. 2009: 164.) Luottamuksellinen suhde täytyy rakentaa jokaisen asiakkaan kanssa alusta. (Isokorpi 2004: 145.) Luottamuksellisen ja avoimen suhteen avulla pyritään luomaan yhteneväiset kasvatuskäytännöt ja -tavoitteet, joihin molemmat osapuolet sitoutuvat. Perusta luottamukselle syntyy jatkuvasta vuoropuhelusta sekä kiireettömästä viestinnästä, joka on avointa, rehellistä ja arvostavaa. Osapuolten täytyy tietää, mitä toinen ajattelee ja odottaa. Tämän avulla lapselle taataan mahdollisimman hyvä kehitys- ja kasvu ympäristö. (Järvinen ym. 2009: 164.)

Kasvatuksen arvoihin, näkemyksiin ja vastuisiin liittyvän vanhempien ja henkilöstön välisen keskustelun tulee olla avointa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 31). Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista painottaa lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien kasvatuksellisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön olevan hyvän varhaiskasvatuksen olennainen osa ja edellytys (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2003).

4 TUTKIMUSASETELMA JA TOTEUTUS

Tutkimustehtävänäimme oli kartoittaa romanivanhempien kokemuksia vuorovaikutuksesta päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa ja tavoitteena oli tuoda romanikulttuurin edustajien ääni kuuluviin. Aineiston analysoimiseen käytimme Kaarina Mönkkösen sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja. Tarkastelimme, mitä sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja vanhempien puheesta nousee. Teorian avulla

analysoimme myös, miten dialogisuus ilmenee romanivanhempien kokemuksissa, vai ilmeneekö se ollenkaan. Tehdessämme haastatteluja olimme kiinnostuneita romanivanhempien mahdollisesti kokemista haasteista sekä toiveista päivähoiton toteuttamisen suhteen. Haastatteluissa kysyimme myös, mitkä asiat vanhempien mielestä toimivat hyvin.

Sosiaalialalla tehdään vähän tutkimuksia, joissa asiakkaan ääni saadaan kuuluville. (Mönkkönen 2002: 53-55.) Työssämme fokuksena on erityisesti asiakkaiden näkökulma. Teimme opinnäytetyön yhteistyössä kahden Metropolia Ammattikorkeakoulun opiskelijan kanssa, jotka tutkivat omassa opinnäytetyössään päiväkodin varhaiskasvattajien kokemuksia romanivanhempien kanssa toimimisesta. Pohtiessamme tuloksia yhdessä saimme huomioitua sekä asiakkaiden että varhaiskasvattajien näkökulman.

4.1 Kohderyhmä

Valitsimme opinnäytetyömme kohderyhmäksi pääkaupunkiseudulla asuvia romanivanhempia. Saimme haastateltavien yhteystiedot Romano Mission Tuula Nymanin ja opetushallituksen Satu Blomeruksen avulla. Kuten kvalitatiiviseen tutkimukseen kuuluu, kohdejoukko valittiin tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2007: 160). Asetimme haastateltaville kriteereiksi kokemuksen päivähoiton asiakkuudesta. Emme rajanneet tutkimusjoukkoa ainoastaan yhden päiväkodin asiakasryhmään, vaan haastateltavat olivat eri päiväkotien asiakkaita. Tämä takaa haastateltavien anonymiteettisuojaan. Toiveenamme oli myös, että asiakkuudesta ei olisi kolmea vuotta pidempää aikaa. Nyman ja Blomerus kertoivat alustavasti haastateltaville opinnäytetyömme tarkoituksesta, jota itse tarkensimme ottaessamme yhteyttä haastateltaviin.

Kohtasimme joitakin haasteita organisoidessamme haastatteluita. Aikataulujen yhteensovittaminen ja haastattelujen peruuntuminen viivästyttivät aineiston keräämistä. Saimme kuitenkin sovittua neljä haastattelua, jotka toteutettiin haastateltavien kodeissa. Yhteen haastatteluun osallistuivat molemmat vanhemmat, muuten haastatteluihin osallistui perheestä vain äiti. Tämän lisäksi haastattelimme yhtä romaniäitiä puhelimitse.

4.2 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme on laadullinen eli siinä käytetään kvalitatiivista tutkimusotetta. Laadullisessa menetelmässä on tarkoituksena kuvata todellista elämää ja tutkia kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Valitsimme tämän tutkimusotteen, sillä tarkoituksenamme oli löytää ja paljastaa tosiasioita, eikä niinkään todentaa valmiita väittämiä. Tarkoituksemme ei ollut teorian tai hypoteesin testaaminen, vaan odottamattomien seikkojen paljastaminen. Laadullisen tutkimuksen kohteena on usein pieni joukko tapauksia, joiden analysointi tehdään syvällisesti ja perusteellisesti (Eskola – Suoranta 2008: 18). Laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista tuoda paremmin esiin tutkittavien oma ääni. Tämä oli yksi lähtökohdista opinnäytetyössämme. (vrt. Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2007: 155-160.)

Laadullisessa tutkimuksessa on yleistä, että tutkimussuunnitelma muuttuu prosessin aikana. Tutkimusprosessi on jatkumo, jossa aineiston keruu, analyysi, tulkinta sekä raportointi vaikuttavat toisiinsa koko prosessin ajan. (Eskola – Suoranta 2008: 16.) Oma suunnitelmamme muuttui prosessin aikana moneen otteeseen ja sai lopullisen muotonsa vasta prosessin loppuvaiheessa. Pohdimme paljon tekemiämme valintoja tutkimusmenetelmän valintaan, aineistonkeruu menetelmiin sekä kysymysten laadintaan liittyen. Olemme pyrkineet tuomaan esille koko prosessin, jotta lukija voi arvioida työmme luotettavuutta.

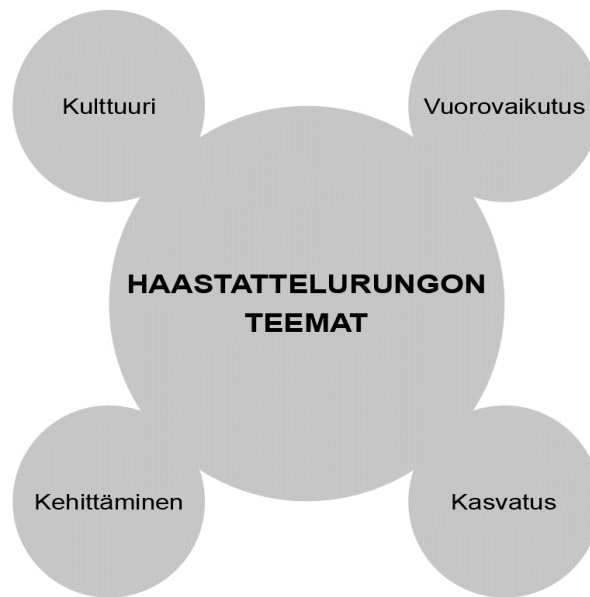
4.3 Aineiston hankinta

Laadullisessa tutkimuksessa käytetään menetelmiä, joiden avulla tutkittavien näkökulmat saadaan esille. Haastattelu on yksi tällaisista menetelmistä. (Hirsjärvi ym. 2007: 160.) Käytimme työssämme tutkimusmenetelmänä teemahaastattelua. Teemahaastattelussa keskustelu etenee ennalta suunniteltujen teemojen mukaisesti. (Eskola - Suoranta 1998: 86.) Valitsimme tämän menetelmän, sillä emme halunneet tehdä tarkkoja kysymyksiä ennako-oletusten perusteella emmekä sulkea mahdollista arvokasta informaatiota pois. Haastattelijan ja haastateltavan välillä käytävä suora kielellinen vuorovaikutus antaa mahdollisuuden suunnata tiedonhankintaa sekä tarkentaa ja syventää vastauksia (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka: 2006). Kun olimme tutustuneet aineiston hankintamenetelmiin kirjallisuuden avulla, koimme saavuttavamme parhaan tuloksen teemahaastattelua käyttämällä. Tarkoituksena

työssämme oli korostaa ihmisten tulkintoja asioista, mikä tuki myös kyseisen menetelmän valintaa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 75.)

Opinnäytetyömme teemahaastattelurunko (LIITE 1) koostuu viidestä osiosta. Näitä ovat perustiedot, romanikulttuuri, vuorovaikutus, kasvatus ja yhteistyön kehittäminen. Kysymykset olivat kaikille haastatelluille samat, mutta joissakin haastatteluissa saatoimme jättää joitakin kysymyksiä kysymättä, jos asia oli tullut jo aikaisemmin esille. Teemahaastattelu menetelmänä antoi myös mahdollisuuden esittää teemahaastattelurungon ulkopuolisia tarkentavia kysymyksiä. Näin varmistimme ymmärtävämmme haastateltavien kertomat asiat oikein. Emme myöskään edenneet kaikissa haastatteluissa haastattelurungon antamassa järjestyksessä; näin keskustelu oli luontevaa ja vapaata. (vrt. Eskola – Vastamäki 2001: 26-27.)

Suunnittelimme teemahaastattelurunkoa pitkään ja otimme suunnittelussa huomioon työn tutkimustehtävän sekä teoreettisena viitekehyksenä käyttämämme dialogisuuden. Olimme myös kirjoittaneet opinnäytetyömme taustaosuuden ennen haastatteluja ja tutustuneet romanikulttuuria koskevaan kirjallisuuteen. Tämä lisäsi esiymmärrystä tutkimastamme aiheesta. (vrt. Tuomi - Sarajärvi 2009: 75.) Haastattelurungon teemat (KUVIO 3) muotoutuivat sekä dialogisuutta että romanikulttuuria käsittelevän taustakirjallisuuden kautta. Kävimme haastattelurungon läpi Satu Blomeruksen kanssa, jotta haastatteluista saatiin suurin hyöty, eivätkä ne loukanneet haastateltavia. Esittelimme haastattelurungon myös ohjaajallemme sekä opponijille ja muokkasimme sitä saamamme palautteen perusteella.

KUVIO 3. Opinnäytetyömme haastattelurungon teemat.

Opinnäytetyön aineiston keruu ajoittui vuoden 2010 touko- ja kesäkuulle. Haastatteluihin osallistuneille kerrottiin opinnäytetyömme tarkoituksista ja tavoitteista etukäteen. Toteutimme haastattelut haastateltavien kotona ja ne nauhoitettiin, jotta tieto saatiin tallennettua tarkasti. Käytimme tallennusvälineenä tietokonetta ja harjoittelimme tallennusta etukäteen. Haastateltavat antoivat luvan haastatteluaineiston hyödyntämiseen opinnäytetyössämme allekirjoittamalla kirjallisen sitoumuksen (LIITE 2). Haastattelujen kestot vaihtelivat 35 minuutista 90 minuuttiin.

4.4 Aineiston analyysi

Tallennettu aineisto on tutkimuksen luotettavuuden kannalta perusteltua kirjoittaa puhtaaksi sanatarkasti ennen varsinaisen analyysityöskentelyn aloittamista. Tätä kutsutaan litteroinniksi. (Metsämuuronen 2006: 102.) Muutettuamme haastatteluaineiston kirjalliseen muotoon materiaalia kertyi yhteensä 37 sivua. Kokonaiskuvan muodostamiseksi luimme aineiston useaan otteeseen.

Laadullisen tutkimuksen analyysin tarkoituksena on pelkistää tekstimassaa hallittavaksi aineistoksi (Alasuutari 1999: 40). Valitsimme aineiston analyysimenetelmäksi teemoittelun, joka on luonteva lähestymistapa teemahaastattelun aineiston analysoinnissa (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006). Tässä menetelmässä aineistoa pilkotaan ja ryhmitellään erilaisten aineistossa esiintyvien aihepiirien mukaan.

Koska toteutimme aineiston keräyksen teemahaastattelulla, käytimme aineiston analysoinnissa haastattelurungon teemoja. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 93.)

Luimme aineistoa ja kokosimme tekstinkäsittelyohjelmalla jokaisen teeman alle niihin liittyviä asioita. Näin hahmotimme keskeiset asiat aineistosta (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006.) Kokosimme ensin aineistosta teemaa koskevat tekstikohdat sellaisenaan teemojen alle. Tämän jälkeen aloimme etsiä teemojen alle kertyneestä aineistosta yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia. Seuraavaksi aloimme kirjoittaa tekstipätkiä yhteneväksi tekstiksi.

Teemoittelun onnistumiseksi tarvitaan teorian ja empirian vuoropuhelua. Tämän lisäksi tuloksia voidaan perustella sitaattien avulla. Sitaatit myös elävöittävät tekstiä, kuvaavat aineistoa sekä toimivat tiivistettyinä kertomuksina aineistosta. (Eskola – Suoranta 2008: 175.) Pohdimme jokaisen sitaatin kohdalla, onko sen käyttö perusteltua ja onko se oleellinen kyseisessä kohdassa (vrt. Saaranen-Kauppi – Puusniekka 2006).

5 TUTKIMUSTULOKSET

Kuvaamme haastatteluaineistosta saatuja tuloksia teema-alueittain. Teemat ovat samat, joita käytimme haastattelurungossa: kulttuuri, vuorovaikutus, kasvatus sekä kehittäminen. Kysyimme myös oleellisia taustatietoja. Anonymiteetin takaamiseksi haastateltavien nimet on muutettu. Toteutimme yhden puhelinhaastattelun, joten tästä haastattelusta ei ole äänitallennetta. Emme voineet hyödyntää haastattelua sitaattien muodossa. Haastattelu sisälsi merkittävää tietoa, joten emme halunneet jättää aineistoa huomioimatta.

5.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastateltavilla oli kokemusta päivähoiton asiakkuudesta muutamasta kuukaudesta neljään vuoteen. Haastateltavilla oli ollut päiväkodissa yhdestä kolmeen lasta. Kaksi haastateltavista käytti edelleen varhaiskasvatuspalveluita, kolme ei enää ollut varhaiskasvatuspalveluiden asiakkaita. Kahden haastateltavan asiakkuus päättyi lapsien siirtyessä kouluun. Yksi haastateltavista oli ottanut lapsensa pois päiväkodista, koska oli tyytymätön saamaansa palveluun. Asiakkuudesta kulunut aika vaihteli kolmesta kuukaudesta neljään vuoteen.

Yhdessäkään päiväkodissa, jonka asiakkaina perheet olivat olleet, ei ollut työskennellyt romanitaustaisia työntekijöitä asiakkuuden aikana. Päiväkodeissa ei myöskään ollut käytössä lastenkirjoja, joissa käsitellään romanikulttuuria.

Siel ei oo. Siitä on muutenkin tosi vähän, romanikulttuurista. (Miranda)

Romanivanhemmat kertoivat olevansa hyvin kiinnostuneita päiväkodin toiminnasta ja mielellään mukana siinä. Perheet olivat kuitenkin eri tavoin aktiivisia. Haastatteluissa kävi ilmi joidenkin vanhempien aktiivisuus ja halu ottaa asioista selvää, kun taas toiset vanhemmista olivat mieluummin kuuntelevina osapuolina. Toiset vanhemmista mieluummin kyselivät itse aktiivisesti ja toiset taas saivat tarpeeksi informaatiota kuuntelemalla päiväkodin varhaiskasvattajia. Vuorovaikutus ja yhteistyö päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa oli tiivistä ja kokemukset varhaiskasvatuksen työntekijöistä pääosin positiivisia. Vanhemmat tiesivät mitä päiväkodissa tapahtuu ja olivat resurssiensa mukaan mukana toiminnassa.

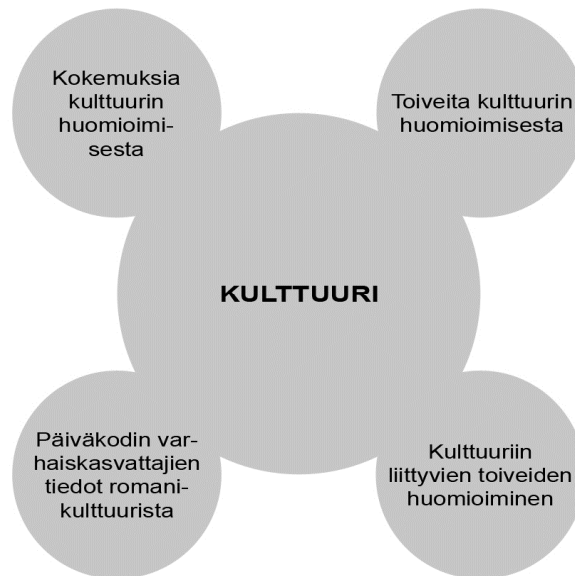
Me tiedetään mitä siellä tapahtuu ja ollaan oltu mukana sitte kaikissa toiminnoissa, että mitä siel on tapahtunu. (Rosita)

Haastateltavat kokivat päivähoidonjärjestelmän ja varhaiskasvatuksen hyvin tärkeäksi. Järjestelmä nähtiin positiivisena asiana monien osapuolien kannalta. Haastateltavat puhuivat sekä vanhemmille että lapsille koituvasta lisäarvosta. Vanhemmat saivat päivähoidon ansiosta mahdollisuuden käydä töissä, lapset tukea kehitykseen ja kokemusta vuorovaikutuksesta etenkin yksilapsisissa perheissä. Varhaiskasvatuksen vaikutusta tulevaan elämään ja omillaan pärjäämiseen korostettiin. Haastateltavat pitivät sen sivistävää vaikutusta erittäin tärkeänä. Osa haastateltavista vanhemmista oli laittanut edellä mainitusta syystä lapset päivähoidon, vaikka toinen vanhemmista oli kotona.

Todella tarpeelliseksi ja todella hyväksi. Kaikki perheet tullaan erilaisista lähtökohdista ja mut sit kumminkin siellä on se tavallinen, niinku semmonen yleinen sivistys sanotaanko, ja se pohja lapselle. Ja jopa tätä kun ajatellaan yhteiskuntaa, siellä luodaan pohjaa, että pärjätään ja opitaan elikkä todella tarpeelliseksi. (Carita)

5.2 Kulttuuri

Jaoinme kulttuuria käsittelevän haastatteluaineiston teemahaastattelurungosta mukailtuihin osa-alueisiin. Jaottelun avulla pyrimme esittämään teeman sisältämät tärkeät tulokset selkeänä kokonaisuutena. Kuvio 4 havainnollistaa jaottelua.

KUVIO 4. Kulttuuria käsittelevät osa-alueet.

5.2.1 Kokemuksia kulttuurin huomioimisesta

Osa romanivanhemmista koki, että päiväkodissa oltiin vastaanottavaisia heidän toiveilleen ja kuunneltiin perheitä. Kulttuuriin liittyvät asiat oli otettu pääosin hyvin huomioon ja päiväkodin varhaiskasvattajat olivat aktiivisesti kyselleet perheiltä kulttuuriin liittyvistä asioista. Haastatteluissa tuli esiin varhaiskasvattajien vastaanottavaisuus ja rohkeus kysyä perheiltä mielipidettä epävarmoissa tilanteissa.

Noku mä muistan kerran että tota silloin alkuvaiheessa kun me mentiin Tonin kanssa, käytiin tutustumassa ja mentiin ensimmäisiä päiviä sinne sitte, henkilökunta kyllä kysy. Et haluutteks te jollain tavalla, et teidän juttui huomioidaan? (Taisto)

Yhden haastateltavan oli täytynyt ottaa lapset pois päiväkodista, kun kulttuurisia tekijöitä ei oltu huomioitu. Vanhemmat olivat toivoneet päiväkodilta, että heidän lapsensa saisi käyttää yksiä lakanoita, joita ei sekoitettaisi muiden lakanoiden kanssa. Toistuviin pyyntöihin ei kuitenkaan reagoitu päiväkodissa. Myös toisessa haastattelussa

kävi ilmi, että perhe olisi toivonut kulttuurillisia asioita otettavan enemmän esiin päiväkodin arjessa.

No mun mielestä ei sitä hirveesti, ei ollu sellasta. (Jasmin)

Vanhemmat, jotka eivät nähneet tarpeelliseksi huomioida mitään erityisiä kulttuuriin liittyviä asioita päiväkodissa, olivat kolmas ryhmä. Tämänkin ryhmän edustajat olivat silti tyytyväisiä päiväkodin henkilökunnan toimintaan. Perheiltä oli kysytty asiakkuuden alkaessa haluavatko he kulttuurisia asioita huomioitavan arjessa. Varhaiskasvattajat toimivat perheiden toiveiden mukaisesti.

Tota, sanotaanko näin, et me ei olla hirveesti painostettu sitä meidän kulttuuria siellä. (Rosita)

Kulttuurin huomioiminen näkyi arjessa monilla eri tavoilla. Se näkyi päiväkodin varhaiskasvattajien avoimena asenteena, mielenkiintona sekä aktiivisena kyselemisenä. Lähes kaikki perheistä olivat tyytyväisiä heidän asenteeseensa. Kulttuurin huomioiminen näkyi myös konkreettisina tekoina, kuten kulttuuripäivien järjestämisenä. Vaikka vanhemmista kukaan ei kertonut olleensa puhumassa kulttuurista päiväkodissa, kerrottiin haastatteluissa erilaisista kulttuuripäivistä.

No joskus niillä oli sellasia päiviä et sai tuoda omasta kulttuurista jonkun esineen tai tavarahan tai vaatteen ni siihen mä sit mun pojalle annoin tällasen puseron mukaan, et tota ei mun mielestä semmosta. (Jasmin)

5.2.2 Toiveita kulttuurin huomioimisesta

Haastatteluissa kävi ilmi, että romanikulttuurin sisällä on paljon eroavaisuuksia. Osa perheistä ei halunnut kulttuuria huomioitavan millään tavalla päiväkodin arjessa. He näkivät erityisen huomioimisen korostavan lapsen olevan erilainen muista ja leimaavan hänet. Perheet tiedostivat, että on romaniperheitä, jotka haluavat tiettyjä asioita huomioitavan. He kuitenkin kokivat omalla kohdallaan, että tällaisia asioita ei heidän perheessään ollut. Asia nähtiin hyvin perhekohtaisena ja haastateltavat neuvoivatkin kuuntelemaan perheitä ja heidän mielipiteitään, jotta jokaisen perheen yksilölliset tarpeet ja toiveet voitaisiin huomioida.

Toni on ihan samanlainen tarhalainen kuin muutkin, meidän kulttuurissa ei ole mitään sellaisia erityispiirteitä mitä pitäisi huomioida kertomisissa tai jossain kevätjuhlissa. (Taisto)

Mut mun mielestä siinä, et erotetaan se laps, siinä tehään just se virhe, et sä oot erilaine. Että siinä tehään tavallaan niinku se. Se on jokasen oma juttu. (Rosita)

Haastateltavien mielestä kulttuurin huomioimisen tarve on erilainen eri ikävaiheissa. Pienten lasten kohdalla he eivät kokeneet, että on mitään huomioitavaa. Kuitenkin lasten tullessa teini-ikään esiintyy asioita, joita ei saisi unohtaa. Esimerkiksi tyttöjen ja poikien valtaväestöstä eroava pukeutuminen olisi otettava huomioon muun muassa liikunnan opetuksessa. Haastateltavat kuitenkin korostivat, että pukeutumista ei pidä nähdä esteenä liikuntatunteihin osallistumiselle. Pienten lasten kohdalla kaikkien lasten samanlainen kohtaamisen koettiin erityisen tärkeäksi.

Se on kumminkin romanilapsi kun mikä muu lapsi tahansa, ne on kaikki lapsia. Ne on ensin lapsia ja sitten se on jotain muuta, mitä hän edustaa. Tuntee kivun, ilon, surun samalla lailla. (Carita)

Vaikka haastateltavien mielipiteet kulttuurin huomioimisesta vaihtelivat, yksi tarve nousi esiin jokaisessa haastattelussa. Romanivanhemmat korostivat päiväkodin varhaiskasvattajien käytöksen merkitystä siinä vaiheessa, kun lapsi tulee ensimmäisen kerran päiväkotiin. Romanilapsi tulee turvallisen ja tiiviin romaniyhteisön keskeltä valtaväestön joukkoon ja ympärillä ei ole enää samoja turvallisia aikuisia. Tämä on lapselle suuri shokki. Lapsen antaminen hoidettavaksi perheen ulkopuolelle on myös romanivanhemmille haastava asia, joten romanivanhempia ja romanilapsia tulisi tukea paljon päivähoiton aloituksessa.

No varmaan se, että se tuntu sellaselta luovuttamiselta, et mä luovutan sen lapsen johonki ja välillä tuntu että mulla oli vaikeempaa ku sillä lapsella. (Jasmin)

Romanivanhemmat kokivat tärkeäksi, että lapsi saa alkuvaiheessa paljon läheisyyttä, mikä lisää turvallisuuden tunnetta. Päivähoidon varhaiskasvattajat toivottiin lapsen tilanteen ymmärtämistä ja empaattisuutta. Haastatteluissa tuli myös ilmi, että vanhemmat kokivat romanitaustaisten henkilöiden palkkaamisen olevan hyvä keino edistää lasten integroitumista päiväkotiin. Vanhemmilla oli myös hyviä kokemuksia siitä, että he saivat asiakkuuden aluksi mennä päiväkotiin ja nähdä miten arki siellä toimii. Se antoi varmuutta, että lapset ovat osaavien henkilöiden hoidettavana.

Ehkä alussa, kun tota ehkä sellasesta sanoin, ku mitä ehkä toivoin ki. Että mut sain ki sitä, et pitäkää niinku alussa tosi paljo sylissä. Just tän takia että

kun lapsi kuitenkin tulee romaniyhteisöstä. Että se saa jonkin turvan. [...] Kumminkin lapsi kasvaa niinkun munkin lapset on kasvanu tiiviissä romaniyhteisössä, sit he menee täysin valtaväestön keskuuteen. Ehkä sinä ensimmäisenä vuonna olis ollu ihana että siellä olis ollu joku romani. (Carita)

Myös hygienia-asiat tulivat esiin keskustelussa monen haastateltavan kanssa. Hygieniaan liittyvät tavat ovat kuitenkin hyvin lähellä valtaväestön tapoja, joten niiden huomioiminen ei vaadi suuria muutoksia arjessa. Huomioitavia asioita olivat esimerkiksi käsien peseminen, hygieenisuus ruokailussa, oman potan sekä omien lakanoiden vieminen päiväkotiin. Toiveiden huomioiminen nähtiin vaikuttavan varhaiskasvattajien ja vanhempien väliseen luottamukseen.

On se tosi tärkeä kumminkin. Tiinalla on omat lakanat siellä, täkkipussit ja tyynyliinat ja sit se nukkuu siellä ja sit Ramonalla on oma potta ja semmosia, ne on aika paljon hygieniaan liittyviä hommia. (Miranda)

Aikakäsitteen eroavaisuus sekä poissaolot tulivat myös esiin monessa haastattelussa. Romaniperheissä aikakäsitys voi olla valtaväestöstä eroava, etenkin jos vanhemmat eivät käy vakituisesti töissä. Lapsi ei välttämättä käy päiväkodissa säännöllisesti ja voi olla välillä pidempiäkin aikoja poissa esimerkiksi suvun juhlien vuoksi. Romanikulttuuriin kuuluu myös tapa vieraillla paljon sukulaisten ja tuttavien luona. Vanhemmat korostivat, että näistä asioista on tärkeä puhua varhaiskasvattajien kanssa.

Ehkä siis meillä aikakäsitys on paljon erilainen, vanhemmat etenkin jos eivät oo työelämässä niin eivät pidä ehkä niin tarkkaa mihin aikaan vievät lapsensa sinne ja herkemmin sitten lähetään, se ei oo niin sitoutunutta, lähetään sukuloimaan ynnä muihin. Kun lapsi käy päiväkodissa niin justiinsa tää tämmönen puhuminen ja tiedottaminen henkilökunnalle tästä niin se on tosi tärkeä. (Carita)

5.2.3 Kulttuuriin liittyvien toiveiden huomioiminen

Varhaiskasvattajien koettiin olevan avoin vanhempien toiveille. Suurin osa haastateltavista kertoi voivansa esittää heille toiveita ja ne oltiin otettu lähes kaikissa tapauksissa huomioon. Osa haastateltavista painotti, että heidän ei tarvinnut esittää toiveita, sillä kulttuuria ei haluttu huomioitavan. Vain yhdessä tapauksessa toiveet oli jätetty huomioimatta ja niihin ei oltu reagoitu.

Ja sillee, et mul on kuitenkin niinku, tosi hyvät niinku, tosi hyvät nää välit ja suhteet näihin ihmisiin. [...] Siellä oli yks näistä Tonin hoitajista, se

tunsi ihan muita romaneja ja oli heidän kans niinku tosi hyvä ystävä ja se tiesi meidän tavoista ja kulttuurista. Mut niit ei tarvinnut tuoda siellä millään tavalla esille, niin niistä ei sitten puhuttukaan. (Rosita)

Osassa päiväkodeista oli pyydetty vanhempia tai muita romanikulttuurin edustajia puhumaan kulttuuristaan päiväkotiin, esimerkiksi perinteisistä leikeistä. Kukaan vanhemmista ei kuitenkaan kertonut, että näitä tilaisuuksia olisi toteutettu konkreettisesti. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen ei ole tarvinnut mennä puhumaan päiväkotiin, sillä hänen lapsensa oli itse kertonut kulttuuristaan päiväkodissa. Tätä kautta romanikulttuuri oli tullut tutuksi päiväkodin henkilökunnalle ja muille lapsille. Yksi romanivanhemmista oli itse menossa työharjoitteluun päiväkotiin ja hän toivoi, että saisi esitellä harjoittelunsa aikana omaa kulttuuriaan lapsille. Hän näki tämän lisäävän lapsien suvaitsevaisuutta ja kykyä ajatella, että me olemme kaikki erilaisia.

No ehkä sellanen, kun nythän eletään tällasta monikulttuurista aikaa niin mä toivosin että niin monta kun kansallisuuden edustajaa on ni saisi mennä puhumaan ja tuomaan välähdyksiä siitä omasta kulttuuristaan siinä. [...] Hirveen tärkeätä ois tuoda se niinku sinne että lapset saisi kosketella ja tulla lähelle. (Carita)

5.2.4 Päiväkodin varhaiskasvattajien tiedot romanikulttuurista

Romanivanhemmillä oli kahdenlaisia kokemuksia varhaiskasvattajien valmiuksista kohdata romaniperheitä. Toiset vanhemmista näkivät, että päiväkotien varhaiskasvattajilla ei ole tarpeeksi tietoutta romanikulttuurista ja toiset vanhemmat näkivät tietoa olevan riittävästi. Aikaisemmat kokemukset romaniperheiden asiakkuuksista lisäsivät henkilökunnan tietoa ja valmiuksia. Perheet korostivat yksilöllisen huomioimisen, keskustelun ja kuuntelun tärkeyttä.

Ei varmaan moni päiväkoti tiiä. Ois kuitenkin hyvä et ne kuuntelis vanhempia, oli se sit mistä kulttuurista hyvänsä. (Miranda)

Se varmaan vaikutti ehkä, kun siellä oli jo aikasemmin ollu. Ni ne oli nähny, et hei nää onki ihan tavallisia samanlaisia ihmisiä. Niin siinä ei ollu mitään ongelmaa. (Carita)

5.3 Vuorovaikutus

Kulttuuria koskeneen teeman tavoin jaoin myös vuorovaikutusta käsitelleen aineiston pienemmiksi kokonaisuuksiksi. Kuvion 5 tarkoituksena on selkeyttää lukijalle teeman sisältämiä osa-alueita.

KUVIO 5. Vuorovaikutusta käsittelevät osa-alueet.

5.3.1 Vanhempien ja varhaiskasvattajien yhteistyö

Haastateltavat olivat pääosin tyytyväisiä yhteistyöhön päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa. Vanhemmat pitivät tärkeänä vanhempien ja varhaiskasvattajien välistä päivittäistä vuorovaikutusta. Monet vanhemmista keskustelivat lapsensa asioista päivittäin aamulla viedessä lasta ja illalla hakiessa lasta. Etenkin silloin, kun lapset olivat pieniä, vanhemmat pitivät päivittäistä keskustelua oleellisena. Suurin osa haastateltavista koki, että päiväkodissa riitti aikaa hyvin päivittäiseen sananvaihtoon. Joissakin tapauksissa päiväkodin varhaiskasvattajat olivat liian kiireisiä kertomaan lapsen päivän kulusta. Vanhemmat kuitenkin halusivat tietää miten lapsen päivä oli mennyt, sen sijaan että he vain noutaisivat lapsen. Vanhemmat toivoivat, että varhaiskasvattajille olisi aikaa kohdata jokainen perhe edes pienen hetken kiireestä huolimatta.

Ja sit just se että jos mä menin sinne, ni ne ei ollu heti et no niin heihei. Vaan ne oli niinku, et onkos aamupala syöty ja syötkö sä. Ja ne oli niinku heti sellasia tunteella mukana. Se helpotti paljon. (Miranda)

Esiin tuli myös muutamia muita asioita, joihin vanhemmat toivoivat muutosta. Suurimmassa osassa tapauksissa vanhempien mielipiteitä oli kuunneltu ja asiat otettu huomioon, mutta yhdessä tapauksessa vanhempia ei oltu kuunneltu. Informaatio ei ollut aina kulkenut kodin ja varhaiskasvattajien välillä. Vanhemmat olisivat myös toivoneet, että päiväkodissa olisi joissakin asioissa käytetty samoja sääntöjä kuin kotona.

Et yhen kerran me ei saatu siitä, saatu siitä semmosta informaatioa, koska se täti oli jo kerennyt lähteä kotiin, joka tätä asiaa hoiti. Niin mä en siitä sitten tavallaan niinku tiennyt, ja mun mielestä siitä piti kaikkien tietää. (Rosita)

5.3.2 Suhteen luottamuksellisuus ja avoimuus

Suurin osa haastatelluista vanhemmista koki suhteen päiväkodin varhaiskasvattajiin olleen luottamuksellinen. Omahoitajuus nähtiin luottamusta lisäävänä tekijänä. Vanhemmat kokivat tärkeäksi, että päiväkodissa on yksi henkilö, joka tuntee lapsen parhaiten ja jonka kanssa voi puhua ongelmista ja positiivisista asioista. Romanikulttuurissa on perinteisesti hoidettu lapset suvun kesken. Vanhempien jättäessä lapsensa päiväkotiin muiden hoidettavaksi luottamuksen rakentaminen nähtiin erittäin tärkeäksi. Luottamus näkyi myös romanien puhuessa päivähoidosta ja käytännössä esimerkiksi avoimena keskusteluna.

Eliikkä mä nautin niiden luottamusta kuin myös toisinpäin. Se on tosi tärkeätä. [...] Niin ja etenkin kun on tällainen etninen vähemmistöryhmä niin se ei välttämättä ole niin itsestäänselvä asia. (Carita)

Ja sehän on nyt tärkeintä, kun jättää oman lapsen vieraiden ihmisten hoitoon, jonkun vastuulle. Se on tosi tärkeä ja se on meille romaneille iso askel. Se meidän yhteisö on niin tiukka ja sellanen. Sillee nii se on iso askel tavallaan. Sit kun kokee sen, et hei et tähän on hieno juttu, et mun lapsesta pidetään täällä huolta. Sitä ymmärretään ja sillä on hyvä olla. (Rosita)

Yksi haastateltavista oli kuitenkin menettänyt kokonaan luottamuksen päivähoiton varhaiskasvattajiin. Myös muilla perheillä oli ollut hetkiä, jolloin luottamusta oli koeteltu. Tällaisia tapahtumia olivat muun muassa lasten loukkaantumiset päiväkodissa, etenkin jos henkilökunta ei ollut kertonut tapahtuneesta vanhemmille ja lapsi oli itse

kertonut asiasta. Vanhemmat korostivat sitä, että kaikkiin kasvattajiin ei voi mitenkään luoda luottamuksellista suhdetta. Toisten ihmisten kanssa vuorovaikutus toimii paremmin kuin toisten.

Sit mä olin et en mä uskalla tätä enää laittaa tarhaan et seuraavan kerran kun mä haen sen ni se on varmaan et hei sun lapses on sairaalassa. (Miranda)

Sekin on jännä juttu, että kun siellä on monenlaisia työntekijöitä. Niin et sä kaikkiin voi saada semmosta samanlaista juttuu. Joidenkin kanssa keskustelu on, että moi hei. Mut joittenkin kanssa se on semmosta lämpimämpää. (Rosita)

Romanivanhemmat kokivat suhteen päiväkodin varhaiskasvattajiin pääosin avoimeksi. Aina informaatio ei ollut kulkenut vanhempien ja varhaiskasvattajien välillä, mutta asioista oli keskusteltu ja ne eivät olleet vaikuttaneet negatiivisesti suhteeseen. Haastateltavat kokivat, että päiväkodin varhaiskasvattajat suhtautuivat myös heidän kulttuuriinsa avoimesti. Vanhemmat kokivat voivansa avoimesti kysyä asioista ja esittää mielipiteitä. Avoimen suhteen rakentaminen vanhempien ja henkilökunnan välille koettiin hyvin tärkeäksi. Vanhemmat näkivät myös oleelliseksi, että päiväkodin varhaiskasvattajilla on hyvät välit muiden vanhempien kanssa. Tämän koettiin edesauttavan tiedon kulkemista ja helpottavan toimimista ongelmatilanteissa.

Sen mä voin vielä sanoa että jos heillä oli jotain ennakkoluuloja meitä kohtaan niin sitä ei ainakaan näkyny, he joko osasivat peittää sen niin hyvin tai oikeesti sitä ei ollut. [...] Semmonen tavallinen kohtaaminen, että tosi hyvä maku. (Carita)

Myös negatiivisista asioista pystyttiin puhumaan varhaiskasvattajien kanssa. Vanhemmat pitivät tärkeänä, että he tietävät miten heidän lapsensa päiväkodissa toimii ja käyttäytyy. He eivät tarkoittaneet tällä pelkästään positiivisia asioita, vaan olivat kiinnostuneita kuulemaan myös lasta koskevat negatiiviset asiat. Yhden vanhemman lapsella oli myös erityisiä tuen tarpeita ja näistäkin asioista pystyttiin puhumaan avoimesti varhaiskasvattajien kanssa.

Kyllä, ei sinne niinku lähetä kuuntelemaan vaan niitä hyviä ja onnistuneita juttuja vaan ne kehityskeskusteluthan on just sitä että sieltä annetaan ja me mietitään ja keskustellaan. (Carita)

5.3.3 Tasa-arvoisuus vuorovaikutuksessa ja vanhempien mielipiteiden huomioiminen

Suurin osa vanhemmista koki olevansa vuorovaikutuksessa tasa-arvoisessa asemassa varhaiskasvattajien kanssa. Tämä näkyi vastavuoroisena palautteen antamisena. Sekä vanhemmat että varhaiskasvattajat pystyivät avoimesti antamaan palautetta toisilleen ja esittämään kysymyksiä ja toiveita. Ongelmatilanteissa tämä tasavertainen suhde näkyi konkreettisesti. Vanhempien kokivat, että varhaiskasvattajat osasivat asettua huolestuneiden vanhempien asemaan ja kohdata heidät tasavertaisina. Haastateltavat näkivät myös asian toisen puolen. Sekä vanhemmat että varhaiskasvattajat tekevät virheitä, mikä on inhimillistä.

Ja se rauhotti mua, et se ymmärsi mua. Se ois voinu sanoa, että nyt sä ammut vähän yli kuule. Se olis voinu sanoa kaikkietävänä. Varmaan ammuinki yli. Mut se olis voinu sanoo mulle, kyllä mä tiiän. Et mä oon tän alan spesialista kyl mä tiedän, nää on vaan poikien juttuja. [...] Ja mä uskon, et tasoissa ollaan niinku sillee että. Et jos puhutaan asiantuntijoista, niin ei ne asiantuntijatkaan aina oo asiantuntijoita. Sehän menee sillee, että se vanhempi tuntee lapsensa kaikista parhaiten. (Rosita)

Vanhempien mielipiteitä kuunneltiin pääosin hyvin. Haastateltavista löytyi kuitenkin yksi poikkeus, jonka mielipiteet oli radikaalisti jätetty huomioimatta. Mielipiteiden huomioon ottaminen näkyi käytännössä monin tavoin, esimerkiksi hygieniaan sekä lasten ruokailuun liittyvissä asioissa. Myös uskontoon liittyvät toiveet oli otettu huomioon, kuten vanhempien toive lapsen osallistumisesta pelkästään kristinuskoon liittyviin hetkiin. Mielipiteiden huomioiminen sekä vanhempien huoliin reagoiminen nähtiin tärkeäksi etenkin ongelmatilanteissa.

Että niinku, noi jutut on kans tärkeitä, että pystyis. Että tavallaan myös rauhottamaan kotia. Ja ettei tavallaan tuu sellasta sille äidille ja isälle semmosta tunnetta, että mua ei ymmärretä täällä. Sit ei pidetä tärkeänä, että mitä mä tunnen. Et mul on hätä mun lapsesta. Vaan, et sille tulee turvallinen olo, et no hyvä. (Rosita)

Ni siitä niinku ne otti mut heti sitten vakavasti, meil oli sitten kokous niistä ja nyt ei oo sen jälkeen kyl sit enää sattunukkaan. (Miranda)

5.4 Kasvatus

Romanivanhemmat kertoivat arvostavansa kasvatuksessa samanlaisia asioita kuin valtaväestön edustajat. Lapsista haluttiin kasvattaa rehellisiä ja erilaisuutta hyväksyviä. Lapsen ja aikuisen välistä luottamuksellista suhdetta, turvallisuutta sekä lapsen

kuuntelemista arvostettiin. Romanivanhemmat näkivät tärkeäksi kasvattaa lapsen ihmisten kanssa toimeen tulevaksi, jotta lapset pärjäisivät mahdollisimman hyvin tulevaisuudessa. Myös lasten koulunkäynti nähtiin tärkeäksi ja sitä haluttiin tukea.

Sitten on just tällasia tärkeitä asioita, että mitä pidetään tärkeinä nykyään. Ehkä ennen ei pidetty, mutta nykyään pidetään tärkeänä. Että se lapsi laitetaan sinne tarhaan, että se siellä oppii olemaan ihmisten kanssa, valtaväestön kanssa. Että se menee kouluun, käy koulunsa hyvin, nousee joka aamu, menee sinne kouluun ja jatkaa sen koulun jälkeenkin. (Rosita)

Joitakin asioita kuitenkin korostetaan enemmän romaniperheiden kasvatuksessa kuin valtaväestön perheissä. Vanhempien ihmisten kunnioittaminen on romanikulttuurissa erittäin tärkeää ja tätä asiaa painotetaan lasten kasvatuksessa. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta, että lapsien pitäisi pelätä vanhempia ihmisiä, vaan halutaan korostaa suvun merkitystä kulttuurissa.

Jos mä nyt ottasin sellasen, jota moni pitää tärkeänä kasvatuksessa niin on ehkä tällaset vanhempien ihmisten kunnioittaminen, se lähtee noin pienestä jo. [...] Mut tää on yks semmonen, mä uskon se on meillä ja mä uskon, et se on romanikulttuurissa semmonen ykkösjuttu. (Rosita)

Osalle vanhemmista päiväkodin kasvatustavoitteet olivat hyvin selkeät, mutta osa vanhemmista ei osannut määritellä niitä. Kuitenkin yleiset suuntaviivat kasvatuksessa nähtiin hyvin samanlaisiksi. Kasvatuksesta oli puhuttu henkilökunnan ja vanhempien välisissä keskusteluissa. Vaikka kasvatustavoitteita ei oltu määritelty yhdessä sanallisesti, ne tulivat esiin erilaisissa arjen tilanteissa. Vanhemmat pitivät oleellisena, että päiväkodissa ja kotona toimittiin samojen sääntöjen mukaan ja käytettiin samanlaisia kasvatustavoitteita. Jos lapsi käyttäytyy väärin on tärkeää, että kotona ja päiväkodissa reagoidaan samalla tavalla.

Ja tota, kyllä me ollaan pyritty siihen, että tavallaan se kodin ja tarhan välinen systeemi toimis, tavallaan sillä tavalla, että siel olis samat, samat sellaset kasvatustavoitteet. Et siihen me ollaan sitten pyritty, et ei nyt aina mee nappiin ja ei voikkaan mennä. (Rosita)

5.5 Kehittäminen

Kaikki haastateltavat pitivät tärkeänä selkeää päivärytmiä, jonka päiväkotitoiminta luo lapsen arkeen. Koko järjestelmää yleisellä tasolla pidettiin toimivana. Yhdessä haastattelussa tuli ilmi, että haastateltu oli todella tyytyväinen siihen, että kyseisessä päiväkodissa

samat hoitajat pysyivät lapsen mukana päivähoidon aloituksesta lopetukseen asti. Jatkuvuus ja pysyvät aikuiset nähtiin erittäin positiivisena asiana lapsen kannalta.

Se ohjelman, sen päivän rytmin, ne toistot. Ne antaa lapselle turvallisuutta, ne tietää ite mitä tapahtuu aamupiirin jälkeen, mitä tapahtuu ruuan jälkeen, päiväunilta nousun jälkeen. Se on juuri se asian ydin siellä. Se on se mitä seltä lähetään hakemaan. (Carita)

Haastatteluissa kävi ilmi samanlaisia kehityskohteita kuin valtaväestön edustajatkin toivovat päiväkodeilta. Vanhemmat toivoivat lisää resursseja päiväkodeille. Työntekijäpula ja pysyvien aikuisten puuttuminen nähtiin negatiivisina asioina lapsen kannalta. Myös päiväkotien tiloihin ja välineisiin kaivattiin kehitystä. Vanhemmat toivoivat, että päiväkotit voisivat tiedottaa asioista enemmän vanhemmille esimerkiksi lapsien siirtyessä esikouluun tai muissa suurissa muutoksissa. Myös päiväkodin ja perheen välisiä keskusteluja toivottiin enemmän, jotta jokainen perhe voitaisiin paremmin kohdata yksilöllisesti ja rakentaa luottamuksellinen suhde.

Lapsen oireiluun päiväkodissa, kuten muuttuneeseen käytökseen toivottiin nopeampaa puuttumista. Varhaiskasvattajilta toivottiin nopeampaa reagoitua epäiltäessä lapsen perheessä olevan ongelmia ja näin ollen tarpeita lastensuojelun palveluihin. Jokaisessa haastattelussa toivottiin, että lasten parissa työskentelevät olisivat aidosti kiinnostuneita työstään.

Näin mä sen niinku nään. Et sit vuosien myötäkin osais pitää sen semmosena, semmosena sydämen juttuna. Ettei kadottais sitä juttuu. (Rosita)

Erityisesti romaniperheitä koskevia toiveita tuli myös esiin. Haastateltavat toivoivat, että romaniperheitä kuunneltaisiin ja oltaisiin avoimia kulttuurille. Jos perheet eivät halua kulttuuria huomioon otavan mitenkään, niin tätä toivetta tulisi noudattaa. Päiväkotien toivottiin myös pyytävän romanikulttuurin edustajia puhumaan päiväkoteihin. Vanhemmat toivoivat enemmän romanikulttuurin edustajia töihin päiväkoteihin, mikä toisi lapsille turvallisuutta. Myös romanikulttuurille ominaisiin hygienia-asioihin toivottiin kiinnitettävän vanhempien halutessa tarkemmin huomiota.

Tottakai sil on tosi iso merkitys, että, et kun niitten työntekijöiden välit niinku lähenee ja se saa sitte eri tilanteiden, tilanteitten kautta ne niinku oppii eri asioita ja sit ne voi vapaasti kysyä. [...] Tottakai se niinku, se on niinku hyvä juttu, että on päiväkodeissa romaninaisia töissä. (Jasmin)

Kuuntelis romanikulttuurista mikä tulee ni kuuntelis niitä ja ottas niinku avoimena vastaan ne mitä toisella on sanottavaa. Ja just niinku tarhan henkilökunnan, päiväkodin vuorovaikutus ois sellasta niinku ihan vapaata. (Miranda)

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastateltavien vastaukset pitivät sisällään hyvin erilaisia mielipiteitä kulttuurin huomioimisesta. Osa vanhemmista piti kulttuurisensitiivisyyttä erittäin tärkeänä päiväkodin arjessa. Tämän vaikutus näkyi myös luottamussuhteen syntymisessä. Toiset vanhemmista eivät halunneet kulttuuria huomioitavan arjessa mitenkään, vaan näkivät kulttuurin erilaisuuden korostamisen lasta leimaavana ja erottavana tekijänä. Keskeinen toive kuitenkin oli, että halusi perhe mitä tahansa, tärkeintä olisi kuunnella perheitä yksilöllisesti. Kaikki vanhemmat korostivat perheen tukemisen tärkeyttä päivähoidon aloituksessa. Myös tässä konkretisoituu perheiden yksilöllisen huomioimisen merkitys. Varhaiskasvattajien kulttuurintuntemuksen nähtiin pääosin olevan hyvää, mutta sen parantaminen nähtiin tärkeäksi.

Perheiden ja päiväkodin varhaiskasvattajien välinen vuorovaikutus koettiin yleisesti hyväksi. Vanhemmat kokivat suurimmassa osassa tilanteista olevansa tasavertaisia vuorovaikutussuhteessa ja mielipiteidensä tulevan huomioituksi. Osalla vanhemmista oli kuitenkin myös negatiivisia kokemuksia vuorovaikutuksesta ja kulttuurin huomioimisesta, jolloin suhde oli kärsinyt. Haastatteluissa kävi ilmi, että vuorovaikutus varhaiskasvattajien ja romanivanhempien välillä on romaneille jopa valtaväestöä tärkeämpää.

Junkala ja Tawah (2009: 61.) korostavat kulttuurien samanlaisuutta erilaisuuden sijaan. Samanlainen suhtautumistapa näkyi haastateltavien vastauksissa. Romanien oma suhtautuminen yhteiskunnalliseen osallistumiseen on muuttunut. Haastateltavat näkivät keinoksi varhaiskasvatukseen ja koulutukseen osallistumisen, minkä kautta lapsille voidaan luoda mahdollisuuksia kasvaa yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Samoja keinoja korostettiin opetushallituksen julkaisussa. (vrt. Opetushallitus 2008: 26-28.) Vaikka kulttuurien samanlaisuutta korostettiin, romanikulttuurissa on asioita, joita ei saisi jättää huomioimatta. Jokaisessa haastattelussa korostettiin romanikulttuurin tiivyyttä ja tästä johtuvaa lapsen ja perheen tuen tarvetta päivähoitoon siirryttäessä. (vrt.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2002.) Haastatteluissa korostui päivähoiton ja vanhempien yhteistyön tärkeys perheiden tukemiseksi (vrt. Opetushallitus 2008: 3,15).

6.1 Sosiaalisen vuorovaikutuksen tasot

Kaarina Mönkkösen sosiaalisen vuorovaikutuksen ensimmäinen taso on tilanteessa olo. Tällä tasolla osapuolet eivät pyri kanssakäymiseen toisensa kanssa (Mönkkönen 2002: 434). Romanivanhempien ja päiväkodin henkilökunnan välisessä suhteessa osapuolet vaikuttavat toistensa toimintaan. Näin ollen haastatteluissa ei tullut esiin asioita, jotka viittaisivat pelkkään tilanteessa oloon. Vanhemmat ja henkilökunta ovat päivittäin vuorovaikutuksessa keskenään, sillä jo roolit luovat tietyt edellytykset suhteen vuorovaikutuksellisuudelle. Osapuolet ovat tilanteessa tietyssä positiossa ja suhtautuvat toiseen osapuoleen tämän position mukaan (Mönkkönen 2002: 443).

Haastatteluissa tuli ilmi toiseen vuorovaikutuksen tasoon, eli sosiaaliseen vaikuttamiseen viittaavia asioita. Valtasuhde on yksi tapa vaikuttaa sosiaalisesti. Toisella osapuolella voi olla enemmän valtaa hallita tilannetta. Vallan käyttö näkyi haastateltavien puheissa esimerkiksi siinä, että henkilökunta ei ollut huomionut haastateltavan toiveita kulttuurin huomioimisesta päiväkodin arjessa. Tällä tavoin henkilökunta käytti valtaa. (Mönkkönen 2002: 435.) Vuorovaikutussuhde oli tällöin epäsymmetristä (Mönkkönen 2007: 112).

Pelisuhteessa kummallakin osapuolella on jollakin tasolla samat päämäärät, mutta toisen osapuolen parhaasta ei olla kiinnostuneita. Pelisuhde voi olla yksipuolinen. (Mönkkönen 2007: 115.) Pelisuhde ei näkynyt haastateltavien puhuessa vuorovaikutuksesta. Päiväkodin henkilökunta ei ollut kaikissa tapauksissa toiminut romanivanhempien toiveiden mukaan. Näissä tapauksissa ei ollut kuitenkaan kyse pelisuhteesta, sillä henkilökunta ennemminkin otti asiantuntijan roolin unohtaen perheen asiantuntijuuden ja toiveet. Näissä tilanteissa näkyi sosiaalinen vallankäyttö eikä peli, sillä henkilökunnan toiminnan tavoitteena oli kuitenkin perheen hyvinvointi. Henkilökunta luuli tietävänsä mikä on perheelle hyväksi.

Yhteistyösuhteessa osapuolet tekevät työnjakoa ja työskentelevät saavuttaakseen yhteisen päämäärän. Osapuolet luottavat yhteiseen työskentelyyn, mutta eivät toisiinsa. (Mönkkönen 2007: 118). Haastateltavat kokivat pääosin voivansa luottaa päiväkodin henkilökuntaan. He kuitenkin korostivat, että kaikkiin ei voi saada luottamuksellista

suhdetta. Yhteistyö toimi kaikkien kanssa, mutta vain osan kanssa suhde kehittyi luottamukselliseksi.

Joissakin tapauksissa tuli ilmi vanhempien hetkittäinen epäluottamus päivähoidon henkilökuntaa kohtaan. Tämä ilmeni vanhempien epävarmuutena viedä lapsi päiväkotiin. Luottamussuhteeseen vaikutti, jos vanhemmat eivät olleet saaneet informaatiota henkilökunnalta tärkeistä asioista, kuten lapsen hyvinvoinnista. Yhdessä tapauksessa luottamus menetettiin pysyvästi, mutta muissa tapauksissa luottamus pystyttiin saavuttamaan uudelleen.

Yhteistyösuhteessa vuorovaikutus on vastavuoroista, mitä kuvattiin molemminpuolisena avoimuutena. Kummatkin osapuolet pystyivät esittämään toiveita ja kritiikkiä sekä kysymyksiä toisilleen. Myös negatiivisista asioista pystyttiin keskustelemaan. Vanhemmat kokivat olevansa tasavertaisessa suhteessa. He näkivät oman asiantuntijuutensa yhtä pätevänä henkilökunnan asiantuntijuuden rinnalla. Vanhemmat tiedostivat molempien osapuolten toisiaan täydentävän asiantuntijuuden merkityksen. Tämä antaa mahdollisuuden yhteiseen ihmettelyyn ja dialogisuuteen. (Mönkkönen 2002: 443.)

Järvisen (2009: 164.) mukaan kiireetön viestintä on tärkeä tekijä luottamuksellisen suhteen rakentumisessa. Haastatteluissa kävi ilmi, että osa perheistä koki päiväkodin varhaiskasvattajien kiireen esteeksi päivittäiselle vuorovaikutukselle. Heidän välisessä suhteessaan oli nähtävillä yhteistyösuhteen piirteitä, mutta siitä puuttui yhteistoiminnallisen tason kiireettömyyden luoma luottamus.

Yhteistoiminnallisuus – viides sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoista – edellyttää yhteisiä tavoitteita ja niiden yhteistä tiedostamista (Mönkkönen 2002: 441). Yhteistoiminnallisuus edellyttää näiden lisäksi myös luottamusta toiseen osapuoleen (Mönkkönen 2007: 120). Suurin osa vanhemmista koki voivansa luottaa päiväkodin henkilökuntaan. Luottamuksen kannalta tärkeäksi nähtiin vanhempien kulttuurin huomioon ottamiseen liittyvien toiveiden huomioiminen. Toisille vanhemmista kulttuurin huomioiminen oli hyvin tärkeää. Näiden toiveiden huomioimatta jättäminen esti luottamuksellisen suhteen muodostumisen.

Vanhemmat kokivat luottamuksellisuuden syntymisen olevan erittäin tärkeää erityisesti romanivanhemmille. Romanikulttuurissa lapset on perinteisesti hoidettu suvun ja

perheen kesken, joten lapsen vieminen päivähoitoon muiden hoidettavaksi vaatii luottamusta. Haastateltavat näkivät omahoitajajärjestelmän lisäävän luottamuksellisuutta. Näin ollen omahoitajajärjestelmä edesauttaa yhteistoiminnallisuuden muodostumista. Yhteistoiminnallisuuden kannalta juuri hoitajien pysyvyys nähtiin tärkeänä tekijänä. Vanhemmat näkivät tämän vuorovaikutussuhteen luottamuksellisuuden kannalta oleellisena. Jos henkilökunta vaihtuu usein, luottamuksellisen suhteen rakentuminen joudutaan aloittamaan aina alusta. Luottamus on suhde, joka muodostuu vuorovaikutuksen kehittyessä ja edetessä. (Mönkkönen 2007: 121.) Romanivanhemmat näkivät yhtenä luottamusta lisäävänä tekijänä romanitaustaisten henkilöiden palkkaamisen osaksi henkilökuntaa.

Haastateltavat näkivät oleelliseksi, että päiväkodissa ja kotona toimittiin samojen periaatteiden mukaan. Vanhemmat kokivat tämän toteutuvan käytännössä. Tämä on yksi yhteistoiminnallisuuden elementeistä. Se mahdollistuu avoimen keskustelun ja yhteisen ihmettelyn kautta. Osapuolet tuovat erilaisia näkökulmia esiin ja ovat vastaanottavaisia toisen ajatuksille. (Haarakangas 2008: 32.)

6.2 Dialogisuuden toteutuminen

Suhteen on mahdollista olla aidosti dialoginen vasta yhteistoiminnallisella tasolla. Haastatteluissa tuli ilmi dialogisen suhteen kannalta tärkeitä elementtejä. Vanhempien puheessa yhteistoiminnallisuus ilmeni ystävyytenä, luottamuksena, ymmärtämisenä, tasavertaisuutena, avoimuutena ja turvallisuutena. Nämä tekijät luovat mahdollisuuksia dialogiselle suhteelle. (Mönkkönen 2002: 442-444.)

Haastatteluissa kuvattiin kokemuksia sosiaalisen vallankäytön, yhteistyön sekä yhteistoiminnallisuuden tasoilta. Tilanteessa olon ja pelisuhteen tasot eivät tulleet puheessa ilmi. Suuri osa havainnoista sijoittui Mönkkösen mallin kahdelle ylimmälle tasolle eli yhteistyöhön ja yhteistoiminnallisuuteen. Emme voi sanoa toteutuuko dialogisuus käytännössä, mutta mahdollisuus sille on olemassa, sillä vuorovaikutus on koettu hyväksi. Haastatteluissa tuli esiin dialogisuuden elementtejä. Vanhemmat puhuivat hyväksymisestä, kunnioituksesta ja samalla tasolla olemisesta. Tasavertaisuus on yksi dialogisuuden keskeinen nimittäjä. Vanhemmat kokivat pääosin voivansa luottaa varhaiskasvattajiin, mutta joissakin tapauksissa luottamussuhde oli kärsinyt. (Mönkkönen 2002: 11-13.) Varhaiskasvattajien kiire päivittäisissä

vuorovaikutustilanteissa ja tämän aiheuttama keskittymiskyvyttömyys kuuntelemiseen nähtiin luottamuksellista suhdetta heikentävinä tekijöinä (vrt. Peavy 2006: 66).

Vanhemmat kokivat voivansa esittää omia ajatuksiaan avoimesti ja näkivät molemminpuolisen toisiaan täydentävän asiantuntijuuden toteutuvan. Nämä ovat tärkeitä elementtejä dialogisen suhteen kannalta. Suurimmassa osassa tapauksia mielipiteet oli myös otettu huomioon. Joissakin tapauksissa mielipiteitä ei oltu huomioitu ja tämä vallankäyttö oli vaikuttanut suhteeseen negatiivisesti. (Haarakangas 2008: 28-36.) Vanhemmat näkivät hyvin tärkeäksi, että varhaiskasvattajat ja vanhemmat toimivat samojen periaatteiden mukaan. Tämän yhteisen ymmärryksen löytäminen vaatii avointa ja tasavertaista keskustelua. (Heikkilä – Heikkilä 2001: 62-63.)

7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Opinnäytetyön tekoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka on tärkeä huomioida prosessin aikana (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2008: 23). Saimme kirjallisen luvan haastatteluihin ja aineiston käyttöön sekä Helsingin kaupungin Sosiaalivirastolta että haastateltavilta (LIITE 2). Haastateltavat olivat myös tietoisia haastatteluiden tallentamisesta ja käyttötarkoituksesta. Tämän lisäksi haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista. Pidimme myös huolta haastateltavien anonymiteettisuojasta. Kaikkien opinnäytetyössämme esiintyvien henkilöiden nimet muutettiin, emmekä maininneet haastateltavien asuinpaikkaa pääkaupunkiseutua tarkemmin. (vrt. Eskola – Suoranta 2008: 52-57.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arvioiminen on haastavampaa, kuin kvantitatiivisen (Eskola – Suoranta 2008: 211). Tarkka selostus prosessista ja opinnäytetyön toteutuksesta kuitenkin parantaa työn luotettavuutta. On tärkeää kertoa miten ja missä haastattelut on toteutettu, sekä oliko haastattelutilanteessa tekijöitä, jotka olisivat voineet vaikuttaa haastateltavien vastauksiin. Olemme pyrkineet kuvaamaan tutkimuksen kulkua mahdollisimman tarkasti jokaisessa sen vaiheessa ja perustelemaan tekemiämme valintoja, jotta raportointi ei olisi harhaanjohtavaa eikä puutteellinen. Myös työn vajaavaisuudet on tärkeää tuoda esille. (Hirsjärvi – Remes - Sajavaara 2008: 227.)

Litteroimme haastatteluaineiston sanatarkasti, jotta tärkeää informaatiota ei jäisi huomioimatta. Tämä mahdollisti myös suorien lainauksien käytön, mikä lisää tutkimustulosten luotettavuutta (Hirsjärvi, Remes, Sarjavaara 2008: 228). Yhtä haastattelua ei voitu litteroida, sillä se toteutettiin puhelimitse. Käytimme kaikkien muiden haastateltavien sitaatteja, jotta tulokset olisivat mahdollisimman kattavat.

Koimme, että viisi haastattelua toi riittävästi aineistoa tutkimastamme aiheesta. Haastatteluissa alkoi ilmetä samoja asioita ja emme kokeneet lisäaineiston keräämisen tuottavan enää tutkimusongelmamme kannalta merkityksellistä tietoa. (vrt. Eskola – Suoranta 2008: 62-63.) Luotettavuuden lisäämiseksi rinnakkaisarvioija luki litteroidun aineistomme. Pohdimme yhdessä arviointiemme eroja ja arvojen vaikutusta analyysiin. Kirjoitettuumme tulokset tekstiksi lähetimme ne luettavaksi yhdelle haastateltavista. Hän koki esittämänsä näkökulmat tulevan tekstistä esiin. Myös tämä lisää opinnäytetyömme luotettavuutta.

Olimme tarkkoja, mitä aineistoja käytimme lähteinä työssämme ja arvioimme aineiston sisältämän tiedon luotettavuutta. Tavoitteenamme oli käyttää mahdollisimman tuoretta ja kattavaa aineistoa. Kartoitimme koko prosessin ajan työhömmme liittyvää kirjallisuutta. Romanitaustainen henkilö avusti meitä löytämään oleellisimpia romanikulttuuria koskevia teoksia ja näin pystyimme varmistumaan opinnäytetyömme taustan kattavuudesta. Sama henkilö myös luki työmme läpi ja tarkasti romanikulttuuriin liittyvien kohtien oikeellisuuden.

Pohdimme, miten olisimme voineet parantaa työmme luotettavuutta. Meitä avusti haastateltavien tavoittamisessa kaksi romanitaustaista yhteyshenkilöä, Satu Blomerus sekä Tuula Nyman. Emme voineet itse vaikuttaa haastateltavien valikoitumiseen, mutta valikoiminen ei ollut kuitenkaan vain yhden henkilön vastuulla. Tämä oli luotettavuuden kannalta oleellista. Luotettavuutta olisi kuitenkin lisännyt, jos olisimme itse valikoineet haastateltavat. Tällöin tutkimusjoukko olisi ollut sattumanvaraisempi. Tämän lisäksi luotettavuutta olisi lisännyt, jos olisimme voineet toteuttaa kaikki viisi haastattelua kasvotusten. Yhden haastattelun ollessa puhelinhaastattelu, emme voineet litteroida sitä sanatarkasti. Olisimme toivoneet voivamme hyödyntää haastattelusta saamaamme arvokasta tietoa sanatarkkojen lainauksien muodossa.

Tulokset olisivat voineet olla erilaisia jos aineisto olisi kerätty pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Päivähoidon resurssit vaihtelevat paikkakunnittain. Myös

romanikulttuurin sisällä voi olla alueellisia eroavaisuuksia. Suomen romanit ovat asettuneet ympäri maata ja toisilla paikkakunnilla heitä voi olla huomattavasti enemmän kuin toisilla, mikä saattaa näkyä kummankin osapuolen alueellisina asenne-eroina. Olisimme voineet perehtyä tarkemmin kulttuurisiin erityispiirteisiin ja niiden esiintymiseen päiväkodin arjessa. Halusimme kuitenkin pitää fokuksena vuorovaikutuksen ja tarkastella kulttuurisia erityispiirteitä siihen vaikuttavana tekijänä.

8 POHDINTA

Pohdimme yhdessä tutkimustuloksia Jonna Nissisen ja Milla Nurmisen kanssa. Heidän opinnäytetyönsä käsittelee varhaiskasvattajien näkökulmaa romanikulttuurin huomioimisesta päiväkodin arjessa. Tarkastelimme yhdessä opinnäytetöidemme tuloksissa ilmeneviä yhtäläisyyksiä ja eroja.

Hygieniasasiat nousivat vahvasti esiin molempien opinnäytetöiden haastatteluissa. Romanivanhemmista osa korosti hygienias asioiden huomioimisen tärkeyttä. Varhaiskasvattajien kokemukset olivat samansuuntaisia. He kertoivat huomioivansa kaikki lapset samalla tavalla. Käytännön tilanteista puhuttaessa hygienias asioiden huomioiminen romanilasten kohdalla kuitenkin korostui.

Sekä varhaiskasvattajat että romanivanhemmat korostivat perheiden yksilöllistä kuuntelemista ja huomioimista. Huomasimme yhdessä pohtiessamme, että vuorovaikutuksen tärkeys korostui molemmissa opinnäytetöissä. Yhteisen pohdinnan kautta ymmärsimme, kuinka tärkeää vuorovaikutus on romanivanhemmille. Varhaiskasvattajat kertoivat romanivanhempien olevan valtaväestöön kuuluvia vanhempia kiinnostuneempia lapsensa päivän kulusta ja pitivät päivittäistä kanssakäymistä tärkeänä. Tämän tuloksen merkittävyys olisi jäänyt huomioimatta ilman yhteistä pohdintaa.

Opinnäytetöidemme tuloksista ilmenee molempien osapuolien olevan yleisellä tasolla tyytyväisiä yhteistyöhön ja vuorovaikutukseen. Kummallakin osapuolella oli kokemuksia myös haastavista tilanteista, joiden selvittämistä molemminpuolinen avoimuus ja kunnioitus auttoivat. Varhaiskasvattajat kokivat kasvatuskumppanuuden toteutuvan romanivanhempien kanssa osittain paremmin kuin valtaväestöön kuuluvien vanhempien kanssa. Romanivanhempien mielipiteet pääosin tukevat tulosta.

Varhaiskasvattajat arvioivat romanikulttuurin tuntemuksensa olevan hyvä. Romanivanhempien näkemykset tukevat tätä tulosta. Osaamisen koettiin olevan suurimmaksi osaksi hyvää, mutta myös kehittämistarpeita nähtiin. Tämä tuli esiin varsinkin analysoidessa varhaiskasvattajien antamia vastauksia tilannekuvauksiin. Varhaiskasvattajien tiedoissa oli puutteita ja he eivät olisi välttämättä osanneet toimia käytännön tilanteissa kulttuurisensitiivisesti. Romanivanhemmat eivät kuitenkaan oleta, että varhaiskasvattajilla on laaja tuntemus romanikulttuurista ja sen erityispiirteistä. Sen sijaan he toivoivat varhaiskasvattajien olevan avoimia ja aidosti kiinnostuneita, sekä kuuntelevan perheiden toiveita.

Sekä varhaiskasvattajat että romanivanhemmat esittivät tapoja lisätä kulttuurintuntemusta. Varhaiskasvattajat näkivät osaamisen lisäämiskeinoiksi romanikulttuuria koskevan kirjallisuuden ja muun materiaalin lisäämisen päiväkoteihin sekä koulutusten järjestämisen. Romanivanhemmat ehdottivat romanitaustaisten työntekijöiden palkkaamista päiväkoteihin sekä romanikulttuurin edustajien kutsumista puhumaan kulttuuristaan päiväkoteihin. Molempien osapuolten esille tuomien keinojen avulla voitaisiin mielestämme saavuttaa hyvä tulos.

Romanivanhemmat korostivat haastatteluissa päiväkodin aloittamisen olevan haastavaa sekä vanhemmille että lapselle. Tämä johtuu romanikulttuurille ominaisesta tiiviistä yhteisöstä, jonka vuoksi lapsi ei ole viettänyt aikaa valtaväestön edustajien kanssa. Romanivanhemmat korostivat lapsen ja vanhempien tuen tarvetta päivähoitoa aloitettaessa. Varhaiskasvattajien haastatteluissa ei kuitenkaan tullut ilmi tähän liittyviä asioita. Mielestämme varhaiskasvattajien on hyvä tiedostaa tämä asia.

Varhaiskasvattajien ja romanivanhempien kokemukset vanhempien aktiivisuudesta päiväkodin toimintaan osallistumisesta olivat erilaiset. Varhaiskasvattajien kokemus oli, että romanivanhemmat eivät osallistu päiväkodin yhteisiin tapahtumiin yhtä aktiivisesti kuin valtaväestöön kuuluvat vanhemmat. Romanivanhemmat kertoivat olevansa aktiivisesti mukana päiväkodin toiminnoissa ja toivat esiin kiinnostuksensa osallistua kaikkeen toimintaan. Eroavaisuudet näkemyksissä ovat osoitus perheiden erilaisuudesta. Pohdimme suuntautuuko romaniperheiden aktiivisuus ennemminkin omaan lapseen kun taas valtaväestön perheillä tämän lisäksi myös yhteiseen tekemiseen.

Yhteisen pohdinnan tekeminen auttoi meitä kaikkia huomaamaan oppinäytetöidemme tuloksista uusia asioita. Tämä oli tulosten analysoimisen ja oppimisprosessimme

kannalta erittäin hyödyllistä ja merkittävää. Yhteinen pohdinta lisää myös työmme hyödynnettävyyttä käytännössä. Varhaiskasvattajat voivat työmme kautta reflektoida omaa työtään ja ammattitaitoaan. He voivat nähdä miten heidän toimintansa vastaa romanivanhempien tarpeita. Koemme yhteisen pohdinnan nostavan tuloksistamme esiin merkittäviä asioita. Mielestämme töistämme on paljon enemmän hyötyä yhteisenä kokonaisuutena kuin erikseen. Työelämän yhteyshenkilöiden toiveesta lähetämme työt yhtenä kokonaisuutena heidän hyödynnettäväkseen. Opinnäytetyömme antavat yhdessä laajemman kuvan romanivanhempien ja varhaiskasvattajien yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta.

Oma pohdinta

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa romanivanhempien kokemuksia vuorovaikutuksesta päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa. Tavoitteenamme oli tunnistaa eri sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoja sekä sitä kautta dialogisuuden elementtejä romanivanhempien kokemuksista. Tavoitteenamme ei ollut tuottaa yleistettävää tietoa vaan tuoda romanivanhempien ääni kuuluviin ja tuoda esiin heidän kokemuksiaan. Yllätyimme miten hyviä kokemuksia romanivanhemmillä oli vuorovaikutuksesta. Joukosta löytyi myös negatiivisia kokemuksia, mutta kokonaiskuva oli positiivinen.

Vuorovaikutus liittyy olennaisesti kaikkiin opinnäytetyömme teemoihin. Oli tärkeää kysyä haastatteluissa myös kulttuuristen erityispiirteiden huomioimisesta, sillä tulkitsemme vähemmistöryhmän vuorovaikutusta. Eri kulttuurien kohtaaminen tuo lisäelementtejä vuorovaikutukseen. Kulttuurin huomioiminen liittyy olennaisesti romanivanhempien ja päiväkodin henkilökunnan kanssakäymiseen. Kulttuuristen erityispiirteiden huomioimisessa tärkeäksi nähtiin perheiden yksilöllinen kohtaaminen. Tämä ei kuitenkaan eroa valtaväestöstä millään tavalla. Myös valtaväestön perheiden ja päiväkodin varhaiskasvattajien vuorovaikutuksessa tämä on oleellinen asia. Romanivanhempien toiveet olivat myös hyvin samanlaisia kuin valtaväestön perheiden. Päiväkoteihin toivottiin lisää resursseja ja henkilökunnalla toivottiin olevan sydän mukana työssään.

Romanivanhemmat toivoivat, että päiväkodeissa olisi enemmän romanitaustaisia työntekijöitä. Tämä helpottaisi lasten siirtymistä päivähoitoon tiiviistä perheyhteisöstä sekä loisi pohjaa lapsen romanikielen kehitykselle. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön

julkaisussa Suomen romanit – Finitiko romaseele (2004: 11) tuodaan esille romanitaustaisten henkilöiden palkkaamisen päiväkoteihin lisäävän romanilasten viihtyvyyttä ja suvaitsevaista ilmapiiriä. Näin ollen tutkimustuloksemme tukevat kyseisen julkaisun esittämiä argumentteja. Samassa julkaisussa kerrottiin romanikielistä ja romanikulttuuria käsittelevää lastenkirjallisuutta olevan julkaistu. Haastatteluissa kuitenkin kävi ilmi, että päiväkodeissa ei ollut käytössä tällaista lastenkirjallisuutta. Näemme tärkeäksi, että varhaiskasvattajien tietoisuutta tuotetuista materiaaleista lisättäisiin ja niitä otettaisiin käyttöön päiväkodeissa.

Tietoisuuden lisäämisellä voidaan poistaa ennakkoluuloja ja väärinkäsityksiä. Romanit ovat olleet osa suomalaista yhteiskuntaa ja eläneet valtaväestön rinnalla jo viiden vuosisadan ajan. Historian aikana he ovat joutuneet kohtaamaan syrjintää kaikille elämän osa-alueilla. Haluamme kuitenkin korostaa, että romanien historia sekä nykyinen elämänmuoto kuvaavat sitkeyttä ja selviytymistä, kuten Junkala ja Tawah (2009: 16) julkaisussaan “Enemmän samanlaisia kuin erilaisia”, kuvaavat. Tasavertaisuuteen etnisten kulttuurivähemmistöjen ja valtaväestön välillä on vielä matkaa, mutta tuloksemme antavat viitteitä yhteiskunnassa tapahtuvasta positiivisesta kehityksestä. Romanivanhemmat kokivat pääosin mielipiteensä otettavan huomioon ja heihin suhtauduttavan tasavertaisesti. Negatiiviset kokemukset kertovat, että kehitettävää löytyy kuitenkin tältäkin osa-alueelta.

Erilaiset kulttuurivähemmistöt tuovat päiväkoteihin haasteiden lisäksi myös mahdollisuuksia. Eri kulttuuritaustan omaavat perheet rikastuttavat päiväkodin arkea. Romanivanhempien tietoisuus varhaiskasvatuspalveluista sekä positiiviset kokemukset lisäävät romaniperheiden määrää varhaiskasvatuspalveluiden asiakkaina. Tämä luo mahdollisuuksia romanilapsille olla tasavertaisessa kanssakäymisessä valtaväestön lasten kanssa. Tällä tavoin lisätään valtaväestön tietoisuutta romanikulttuurista ja lievennetään ennakkoluuloja. Tämä vahvistaa tulevaisuudessa romanien osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa ja tätä kautta ehkäisee syrjäytymistä.

Opetushallituksen teettämässä kartoituksessa vuodelta 2001-2002 havaittiin romanitaustaisten lasten korkea osallistumisprosentti erityisopetukseen. Puolet romanilapsista osallistui erityisopetukseen peruskoulun aikana. (Opetushallitus 2008: 3.) Mielestämme olisi hyvin tärkeää edistää romanilasten osallistumista

varhaiskasvatukseen, sillä tällä voitaisiin tukea lapsia jo varhaisessa vaiheessa ja vähentää erityisopetuksen tarvetta.

Lapsiasiainvaltuutettu Maria Kaisa Aula on listannut suosituksia romanilasten oikeuksien toteutumiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Yksi tärkeimmistä suosituksista oli lastentarhanopettajien tiedon lisääminen romanikulttuurista ja romanilasten erityistarpeista. Listassa suositeltiin myös romanitaustaisten henkilöiden palkkaamista varhaiskasvatus palveluihin. (Junkala – Tawah 2009: 62-65.) Samat asiat tulivat ilmi toteuttamissamme haastatteluissa, joten tulokset tukevat lapsiasiainvaltuutetun suosituksia. Merkittävä tuloksemme oli myös, että vuorovaikutus päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa on romaneille erityisen tärkeää. Etenkin päivähoidon aloituksessa vuorovaikutuksen merkitys korostuu. Satu Blomerus kirjoittaa kartoituksessaan (2006: 23) samansuuntaisesti romaniperheiden tuen tarpeesta päivähoidon aloituksessa. Myös Lapsiasiainvaltuutettu korostaa romaniperheiden tukemisen tärkeyttä sekä varhaiskasvatuspalveluista tiedottamista (Junkala – Tawah 2009: 64). Näin ollen opinnäytetyömme tulokset vahvistavat aikaisemmin tehtyjen kartoitusten tuloksia.

Olemme valmistumassa ammattiin, jossa työskentelemme erilaisten ihmisten parissa. Koska opinnäytetyömme käsittelee etnistä kulttuurivähemmistöä, jouduimme prosessin aikana miettimään paljon omia asenteitamme ja ennakkoluulojamme. Romanikulttuuriin tutustuminen ja romaniperheiden kohtaaminen haastattelutilanteissa antoivat meille mahdollisuuden huomata perheiden samanlaisuuden erilaisuuden sijaan. Tarvitaan aitoja kohtauksia, jotta ennakkoluuloista voidaan päästä eroon. Jatkotutkimusehdotuksena näkisimmekin toiminnallisen opinnäytetyön, jossa romanivanhemmat ja varhaiskasvattajat pääsisivät yhdessä pohtimaan ratkaisuja arkielämässä ilmeneviin haasteisiin. Tämän pohjalta voitaisiin myös toteuttaa koulutus varhaiskasvattajille, jolla tietoutta voitaisiin lisätä. Tämän lisäksi työtämme vastaavan opinnäytetyön voisi toteuttaa pääkaupunkiseudun ulkopuolella ja tarkastella tulosten eroavaisuuksia.

Mielestämme seuraava lainaus haastattelusta kiteyttää yhden opinnäytetyömme merkittävistä tuloksista:

Mun mielestä romanilasta ei tarvitse niinku huomioida erityisesti. Musta se on sille lapselle tavallaan leimaaminen se lapsi semmoseks, että hei sä oot romani mä nyt käsittelen sua tietyllä tavalla. Vaan, et antaa se sama kohtelu ja sama hoito ja kaikki muu, mitä, mitä siihen kuuluuki. Tavallaan

niinku valtaväestön lapselleki. Et kyllä ne, kyllä se sitten aikaa myöten tulee kaikille selväksi sitten kun ne kasvaa. Niin kyllä se tulee selväksi, että lapsi on romani ja on eri tavat ja oma kulttuuri ja tämmöset näin. Vielä siellä pienten lasten maailmassa ei erityistä kohtelua, koska se leimaa sen lapsen. (Rosita)

LÄHTEET

- Aarnio, Helena 1999: Dialogia etsimässä – Opettajaopiskelijoiden dialogin kehittyminen tieto- ja viestintäteknistä ympäristöä varten. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Alasuutari, Pertti 1999: Laadullinen tutkimus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Anttonen, Ritva 2009: ”Manne takaraivossa”. Ennakkoluulot ja syrjintä suomalaisten romaniyrittäjien kokemana. Fenomenografinen tutkimus. Jyväskylä. Jyväskylän yliopisto.
- Blomerus, Satu 2006: Romanilapsi kotona, päivähoitossa ja koulussa. Vantaan kaupunki. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimiala.
- Buber, Martin 1993: Minä ja sinä. Juva: WSOY.
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari – Vastamäki, Jaana 2001: Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.) 2001: Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: Metodien valinta ja aineiston keruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS- kustannus.
- Flecha, Ramón 2000: Sharing Words – Theory and practice of dialogic learning. USA: Rowman & Littlefield Publishers.
- Freire, Paulo 2005: Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Haarakangas, Kauko 2008: Parantava puhe. Helsinki: Magentum.
- Heikkilä, Jorma – Heikkilä, Kristiina 2001: Dialogi- avain innovatiivisuuteen. Juva: WSOY.
- Hirsjärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Sajavaara, Paula 2008: Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Isokorpi, Tia 2004: Tunneoppia – Parempaan vuorovaikutukseen. Juva: PS-Kustannus.
- Järvinen, Mervi – Laine, Anne – Hellman-Suominen, Kirsi 2009: Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Junkala, Pekka - Tawah, Sanna 2009: Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa. Jyväskylä: Lapsiasiainvaltuutetun toimuston julkaisuja 2009:2.

- Kalliala, Marjatta 2009: Kato mua! – Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Kananen, Jorma 2008: Kvali – Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Laki lasten päivähoitosta 36/1973 Annettu Helsingissä 19.1.1973.
- Löyttyniemi, Varpu 2004: Kerrottu identiteetti, neuvoteltu sukupuoli. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Markkanen, Airi 2003: Luonnollisesti – Etnografinen tutkimus romaninaisten elämänculusta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Metsämuuronen, Jari (toim.) 2006: Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mönkkönen, Kaarina 2002: Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena – Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Mönkkönen, Kaarina 2007: Vuorovaikutus – Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.
- Näveri, Liisa 2009: Aritmeetiikasta algebraan – Muutoksia osaamisessa peruskoulun päättöluokalla 20 vuoden aikana. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Peavy, R. Vance 2006: Sosiodynaamisen ohjauksen opas. Auvinen, Petri (suom.). Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Pitkänen, Pirkko (toim.) 1997: Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita.
- Pulma, Panu 2006: Suljetut ovet – Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU-aikaan. Jyväskylä: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Racionero, Sandra 2010: Egalitarian dialogue and instrumental dimension – Two principals of dialogic learning in the classroom. *Psychology, Society, & Education*. Volume 2 N1.
- Rantala, Veijo – Huttunen, Laura 1993: ”Aito mustalainen on lämmin ihminen” - Suomen mustalaisten etnisen identiteetin rakentuminen puheessa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Romanilapsen kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa. 2008. Opetushallitus.
- Romano Missio 2009. Reppu ja romanilapsi –projekti. Verkkodokumentti. <<http://www.romanomissio.fi/projektit/lapsi.htm>>. Luettu 20.10.2009.
- Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna 2006: KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Luettu 13.10.2010)
- Seikkula, Jaakko – Arnkil, Tom Erik 2009: Dialoginen verkostotyö. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2002: Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. STM julkaisuja 2002:29. Verkkodokumentti. Päivitetty 28.3.2002.
<<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/varhais2/julkaisu0209.htm>> Luettu 13.4.2010.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2004: Suomen romanit – Finitiko romaseele. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2. Vantaa: Kirjapaino Keili Oy.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Latvia: Livonia Print.
- Työryhmä 2007: Vast vastensa. Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Oulu: Kaleva Print.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes-oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus.
- Yhdenvertaisuuslaki 21/2004. Annettu Helsingissä 20.1.2004.
- YK:n lapsen oikeuksien sopimus. 20.11.1989. Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. Annettu Helsingissä 21.8.1991.

ROMANIPERHEIDEN JA PÄIVÄKODIN VARHAISKASVATTAJIEN VÄLINEN VUORO- VAIKUTUS

Perustiedot:

- Kuinka kauan lapsenne on ollut päivähoidossa?
- Jos lapsenne ei ole tällä hetkellä päivähoidossa, milloin lapsenne on ollut?
- Montako lasta perheestänne on ollut päivähoidossa?
- Miten hyvin tunnette päiväkodin toimintaa?
- Miten tarpeelliseksi koette päivähoidon?
- Onko päivähoitopaikassanne ollut romanitaustaisia työntekijöitä?

1. Kulttuuri

- Kuinka koette, että teidän kulttuurinne otetaan huomioon?
 - Haluatteko romanikulttuurin huomioitavan lapsenne kohdalla?
 - Jos haluatte, niin mitkä asiat olisi tärkeää ottaa huomioon?
 - Tunnetteko voivanne esittää toiveita tämän suhteen?
 - Otetaanko toiveenne huomioon?
 - Onko teitä esimerkiksi pyydetty kertomaan kulttuuristanne päiväkotiin?
- Tietääkö päiväkodin henkilökunta tarpeeksi romanikulttuurista?
- Miten kulttuurin huomioiminen näkyy arjessa?

2. Vuorovaikutus

- Kerro mitä tapahtui kuin ensimmäinen lapsesi meni päivähoidon?
 - Minkälaisia ajatuksia siitä on jäänyt mieleesi?
 - Oliko jotain mikä helpotti tai vaikeutti tilannetta?
- Kuinka tärkeänä pidätte vanhempien ja päivähoidon yhteistyötä?
 - Kuinka usein keskustellette päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa lapsenne asioista?
 - Saatteko tarpeeksi tietoa lapsenne päivähoitopäivästä?
- Tunnetteko suhteenne olevan luottamuksellinen?
 - Miten tämä näkyy?
- Onko keskustelunne avointa?
 - Miten tämä näkyy?
 - Voitteko keskustella myös negatiivisista asioista päiväkodin varhaiskasvattajien kanssa?
- Millä tavoin yhteistyönne toimii?
 - Missä asioissa toimii?
 - Missä asioissa ei toimi?
- Koetteko olevanne tasa-arvoisessa asemassa vuorovaikutuksessa?
- Kuunnellaanko mielipiteitänne?
- Kuinka se näkyy käytännössä?

3. Kasvatus

- Mitä asioita te pidätte tärkeänä lapsenne kasvatuksessa?
- Kuinka hyvin tunnette päiväkodin kasvatustavoitteet?
- Ovatko ne samanlaisia omienne kanssa? Onko tästä keskusteltu?

4. Kehittäminen

- Mitä asioita pidätte toimivana päiväkodin toiminnassa?
- Mihin asioihin toivoisitte muutosta?
- Millä tavoin yhteistyötä voitaisiin kehittää?

Toiveita, ajatuksia jne.

Lupa haastatteluaineiston käyttämiseen

Annan luvan Minna Nivalaiselle ja Petra Malliselle hyödyntää haastatteluaineistoa opinnäytetyössään (Metropolia AMK 2010). Annan myös luvan haastattelun taltioimiseen. Haastatteluaineistoa ei käytetä muihin tarkoituksiin ja opinnäytetyöstä ei voida tunnistaa yksittäisiä haastateltavia.

Haastateltavan nimi ja nimenselvennös

Paikka ja päiväys